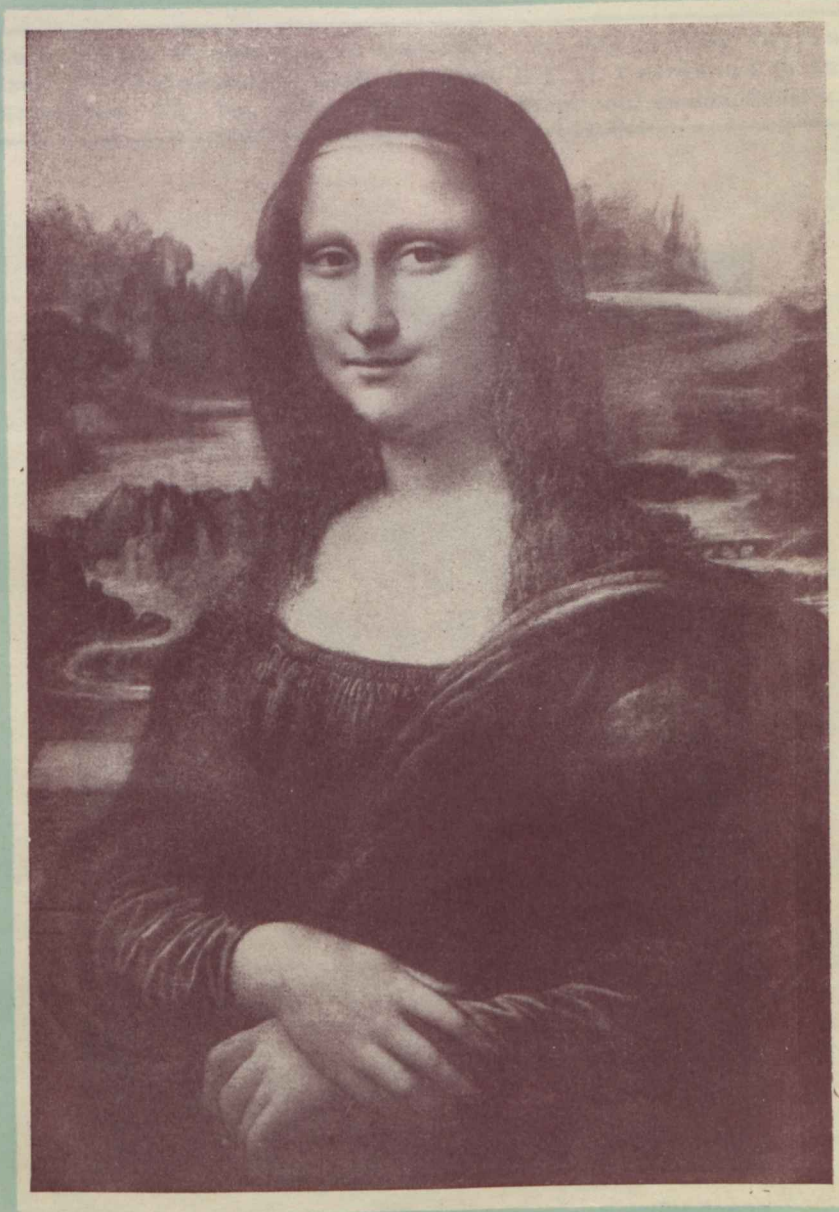

HIND 25 SENTI

NOORUSMAA

EESTI NOORSOO AJAKIRI

KOLMAS AASTAKÄIK

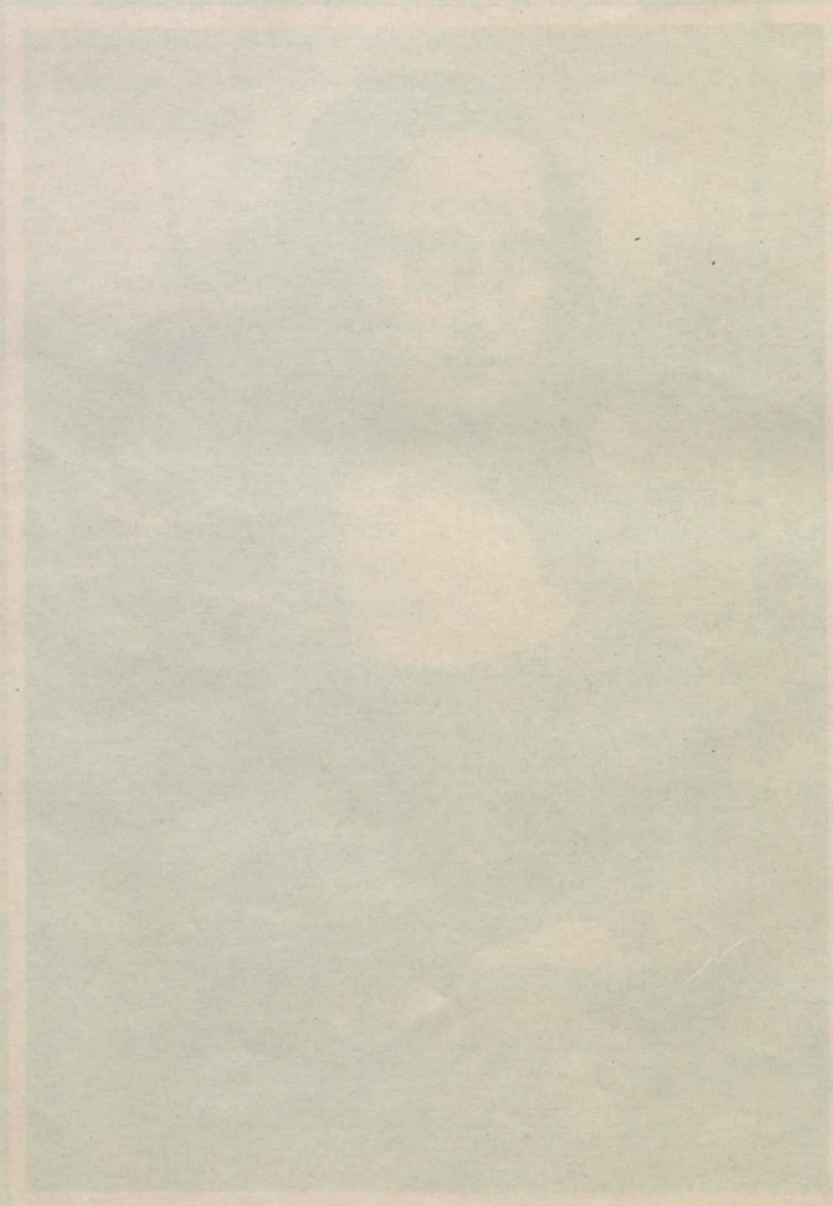
NR. 11

NOVEMBER

1928

S I S U:

M. L. — Leonardo da Vinci. — Anni Svan — Olli elukool. Eesti keele M. Nurmik. — Aineil J. K. — Valge jumala laev. — V. Romot — Kahtlus.— Sven Hedin — Fernando Cortez. Eesti keele H. Valma. — Raadio. — Loodusesõbra nurk. — Male. — Kabe.

Kaanel: Leonardo da Vinci — Gioconda.

NOORUSMAA

EESTI NOORSOO AJAKIRI

KOLMAS AASTAKÄIK
NOVEMBER

Nr. 11

1928

Toimetuse juhatajad: J. Käis, M. Laarman, E. Martinson. :: Vastutav toimetaja:
E. Martinson. :: Väljaandja: Eesti Õpetajate Liit. :: Toimetuse ja talituse:
Tallinn, Rataskaevu 22. Tel. 14-63. Toimetuse kõnetunnid esmaspäeval k. 12-1.

Leonardo da Vinci

Madonna

Leonardo da Vinci.

M. C.

Üheks salapärasemaks ja meelikütkestavamaks kujuks maailma kunsti-ajaloos on Leonardo da Vinci.

Leonardo isa oli notaar Florentsis ja Leonardo sündis aastal 1452. Esialgul oli poiss vanaisa ja vanaema juures kasvatada, siis tuli ta Florentsi isa juure elama. Juba väikesena ta näitas suurt huvi joonistamise ja maalimise vastu ja isa andiski ta Andrea del Verrocchio juure õpilaseks. Terve rida legende ja kummalisi lugusid püsib noore Leonardo õpiajust. Väikesena poisina ta juba valmistas päid, milledest kaas-aigne Vasari ütleb, et need „näisid suure meistri teostena“.

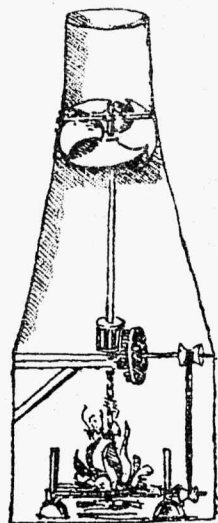
Kahekümneaastasena on ta juba iseseisev meister, ja mõne aja pärast kolib Milanosse Sforza hoovkonda. Siin sündis kaks ta tähtsat teost — püha-õhtusöömaaja maal ja Francesco Sforza ratsanikumoment. 1502. aastal ta on kõikvõimsa Cesare Borgia üleinsener. Ta ehitab kindlusi, mõtleb välja sõjamasinaid, teeb igasuguseid tehnilisi leiutusi ja kõige selle kõrval leiab aega kunstiteoste loomiseks ja sügavaiks filosoofilisiks mõtiskeludeks. Elu lõppaastad veedab ta prantsuse kuninga Franz I teenistuses ja sureb Cloux' lossis aastal 1519.

Leonardo oli kummaline mees, kes näis omavat kõik võimalikud vaimuanded ja talendid. Ta oli kunstnik, filosoof, insener ja poeet ühes isikus. Ta huviala oli samas määras sügavusse kui laiusse küüniv. Enamik Leonardo kunstiteoseid on jäänd lõpetamata. Ta töötas nii aegamööda ja säärase põhjalikkusega, et töö edenedes asetas sellele juba hoopis uued nõuded ja lõppeks jõudis sinnamaani, et sageli üldse ei leidnud tööd lõpetamisväärseks, vaid asus millegi muu kallale. Igaks tööks tegi ta palju ettevalmistavaid töid ja kavandeid, tegutses iga teda huvitava ülesandega otse uskumatu kannatusega.

Kaasaeglase Vasari jutustatud lugu Leonardo lapsepõlvest on iseloomulik ka pärastisele Leonardole: Kord

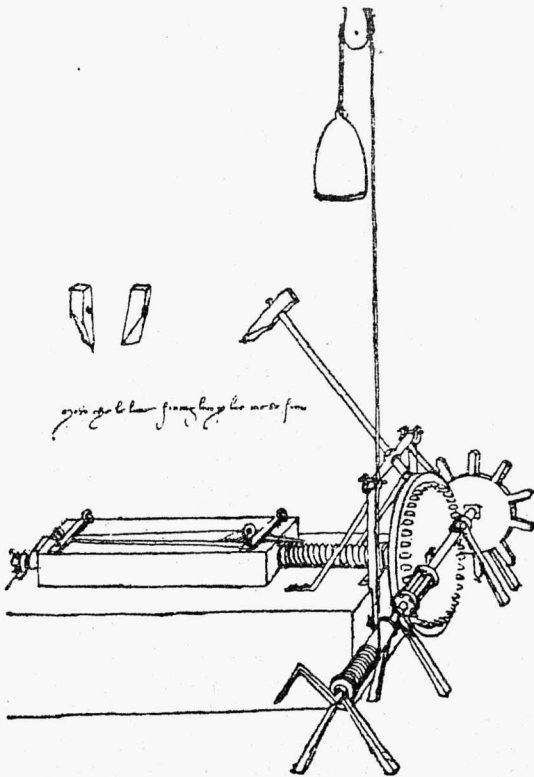
tõi üks külamees puukilbi Leonardo isa kätte, et see laseks linnas maalida sellele mõne sobiva kujutise. Isa andis kilbi Leonardole maalida, ei ütelnud aga, kelle on kilp. Leonardo vaatas kõverat puukilpi ja asus kõige päält selle parandamisele. Ta painutas tulel selle õigeks ja laskis ta siis teha siledaks ja õhukeseks. Siis kattis selle oma

valmistatud kipsist maali-põhjaga ja hakkas mõtlema, mis kilbil kujutada. Ta tahtis kilbile maali-da midagi sää-rast, mis vaen-lase otsekohe kohutaks ja hämmastaks, nagu Meduusa pää muinasjutus. Ta korjas nüüd kõige veidramaid ja vastuolulisemaid loomi oma tupp, sisalikke, kilke, madusid, liblikaid, heinaritsikaid, nahkhiiri ja konni. Siis lukustus ta tupp ja hakkas nende veidrakujuliste mudelite seas looma oma teost. Kõigest sest mitmekujulisusest ta lõi õudse looma, kes hingas mürki ja leeki seistes tulepilves tulevana kaljukoopast. Kui teos oli valmis, säadis ta selle hämarasse tupp keset valgusevihku. Siis kutsus ta isa. Isa ei oodand midagi erilist. Kui ta avas ukse, tõmbus ta kohkununa tagasi. Leonardo aga ütles: see asi on kohane seks, milleks teda vajatakse, võta ta kaasa. Isa võttis kilbi ja ei suutnud küllalt imestada selle peent ja vaimukat tööd. Talupojale ostis ta linnast ühelt meistrit kilbi, mille

Leonardo da Vinci joonistisist — keerleva praevarda kavand.

Leonardo da Vinci joonistisist — keerleva praevarda kavand.

Leonardo da Vinci joonistisist võetud viiliraiuja kavand.

eest see oli väga tänulik, Leonardo valmistatud kilp aga läks kolmesaja kuldtüki eest Milaano hertsogile.

Leonardo oli sõbralik ja vaimukas mees, kes enamiku oma eluajast veetis valitsejakodades ja nende hooviringkondades. On päris uskumatu, et see uhke hoovkondlane üle turu tulles ja puuris olevat lindu nähes ostis selle ja vabastas ning vaatas talle kaua järele — ta nägi ses lennüs midagi muud kui vabastatud linnu lendu — ta nägi viirastuvat kaugeid tulevikupilte — nägi inimest uhkes kaares laiutavat tiibu lennul all taeva möötmatuma võlvi.

Kui ta siis läks koju, joonistas, rekendas ja arvestas ta lennumasinat plaanide kallal. Aga aeg selle unistuse teostumiseks veel oli varajane. Alles mitusada aastat hiljemini võis tõusta inimene lendu linnuna. Leonardo aga oli esimene, kes leidis õige tee tulevaseks õhkutõusuks, ta teadis, et see on võimalik vaid täpselt arvestatud ja ma-

temaatiliselt kaalutud lennuki abil. Ta oli esimene, kes astus muinasjutuvallast reaalsete võimaluste valda. Vanad kreeklased panid Daidalosele ja ta pojale Ikarosele vahaga tiivad õlule ja muinaslugu laskis nad lennata üles päikeseni, Leonardo teadis aga, et seks vahaks võib olla vaid teaduse teritatud inimvaim ja matemaatilised valemid.

Nende suurte plaanide kõrval ta leidis, et sama huvitav ja lõbuski on „leida üles“ kõige lihtsemadki asju. Pärast ta surma jäi järele lõpmatu hulk käsikirju igasuguste joonististega ja kavanditega. Need on varustatud seletistega ja märkustega Leonardole omases viisis. Leonardo oli pahema käe mees ja ta kirjutas paremalt poolt vasakule. Käsikirjad seepärast on loetavad ainult peegli abil.

Heitkem kord pilk neisse saladuslikkudesse vihkudesse, atlastesse, raamatuisse. Mida siin kõik ei ole, mis kõik on puutund talle silma!

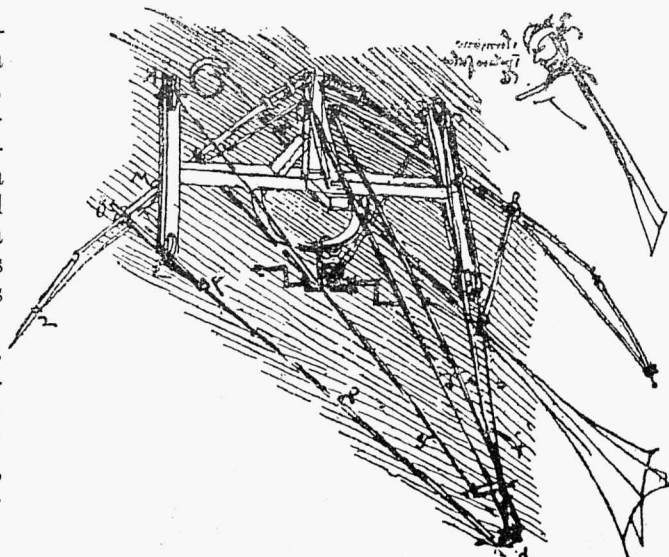
Siin plaanitseb ta mitmekordseid uulitsaid, nagu näeme neid praegusaja suurlinnus, kus allmaa kihutavad sõidukid ühes ja ülal teises suunas; siin ehitab ta puhta lauda, nagu seda tehakse nüüd eeskujulikus talus; siin on igasugused töstemasinad raskuste vinnamiseks, siin on jõesüvendajad ja kanaalikaevamismasinad; siin on lüüsid jõel vastumäge sõiduks; siin on pöörd sillad, nagu neid valmistavad meie tehnikud; siin on kõige kummalisemad tulirelvad, pumbad, lõõtsad, maapuurid, saemasinad, viiliraiujad, hammasrattad, pressid, kellavärgid, kettriimad, vindilõikajad, veskid, aurupüssid, mehhaanilised trummid, lambid, proportsioonisirkliid, teemõõtjad, sammumõõtjad, kompassid, rataslaevad, ujumisvööd, veesusad, tuukruriided, rahamasinad, ketrusvärgid ja kõiekeerajad. Võimatu on kõik see loetella!

Ja kui mõtleme sellele, et enamik neid ideid, mis Leonardo pannud paberile, tuli aastasadu hiljem inimesel leida uuesti ja teostada, siis kasvab Leonardo kõikenägev vaim nagu hiiglane meie ette.

Nagu klaverimängijale ta sõrmede väledus on rõõmuks, ükskõik kas ta

mängib vaid vähestele kättesaadavat rasket helide rida või geniaalselt lihtset viisi, nõnda Leonardolegi valmistas röömu kõige unistusjulgemate plaanide kõrval teha tehnilisi nalju. Kord ta ühel peol olevat lasknud esineda mehhaanilise lõukoera, kes läks valitsejale vastu ja avas ise oma rinna, kust langes välja lilli; selle kõrval aga ta teinekord mõtleb välja mehhaanilise praevarda (vaata pilt), kus korstnas ülestõusev õhk paneb liikuma tiibvärgi, mille võlli hammastik keerutab rihma kaudu praevarrast. Kord ehitab õudse sõjalaeva, midagi meie meresõja torpeedo taolist, mis vaenlase laeva vastu pörgates lõhkeb ja selle hukutab, ja siis rahulikult mõtleb laisale magajale „äratuskella“ (v. pilt).

See mees oli suur leidur, suur unistaja, kes ei millestki võis luua kõik. Oma „Maalimisraamatus“ on ta avaldand päätüki ettekujutusvõime harjutamisest. Sääl soovitab ta „naeruväär-rist“, nagu ta ise ütleb, abinõu uinuvate nägemisjõudude äratamiseks. Ta istub sammeldund ja määrdund ning plekilise majaseina ette ja vaatleb toda igavat pinda, mis möödakäijale ei ütle midagi. Ja samblalaukudes, hallitusplekides, kivivärvinguis ja joonis võib ta

Leonardo da Vinci — Lennumasin.

näha nägemusi: maastikke, jõgesid, mägiharju, puid, orge ja kiltmaid kaugustega. Näeb lahinguid, võõraid sõdureid, ennenägematuud kostüüme ja näoilmeid. Ta käsib vaadata suitsu, tuhka ja pilvedesse, säälgi võib näha kõike, mida soovid. See segaste ja muutlikkude nägemuspiltide vaatlemine äratab vaimu uusiks leidusiks! Ja siis tööle, millest ta ütleb: õpi hoolt aga mitte tõttamist.

Eks säärane mees olnud nagu looja, kes ei millestki lõi maailma tahtejõu nõiasõnaga: Saagu!

Leonardo da Vinci — „Äratuskella“ kavand. Vesi valgub ülalt nõust alla nõusse. See läheb teatud aja pärast nii raskeks, et kaalub järsku magaja-poolse kangiotsa üles. Kangi küljest läheb silmus magaja jalgu — tõmbest ärkab magaja.

Kolmeteistkümmes päätükk.

Koivumäel.

Hommikupäike piilus üksindase heinaküüni pragude vahelt sisse. Olli müksas Pellele külge.

„Kas juba minema?“

Pelle tõusis istukile, juuksed täis heinakõrsi, ja haigutas vägevasti.

„Hohhoh, aga küll oli kõva see meie küljealune. Nad oleksid võind küll natuke rohkem ajada heinu küüni. Kas sul leiba on veel?“

„Sugupärast on.“

„Hammustame siis, enne kui jälle paneme viskama.“

Einestades küsis Renni-Pelle äkki Ollilt:

„Kuule, kust see Simolin õieti teada sai su asukoha?“

„Ei tea. Vahest lallepojalt Kaarlest. Ma kirjutasin talle Helsingis.“

Pelle oli pilgu aega vait. Siis ütles ta pikkamisi:

„Kas poleks sul siiski parem mulle kõik julgesti ja avalikult ära rääkida? Küllap ma siiski taipan, et sa midagi mu eest varjad.“

Olli mõtles järele. Pelle oli talle kui vend, ta ei tohtind teda haavata. Eks põlaku siis, kui on kõik saand teada.

„Küllap ma sulle jutustan,“ lausutas, „aga asume enne teele. Praegu on veel vilu käia.“

Nad raputasid heinakõrred riideilt, lükkasid küüni ukse lahti ja piilusid ettevaatlikult ringi. Kõikjal oli hommi-kune rahu. Varane suvipäike kuldus

maid ja metsi. Heinamaa välkus kas-
tehelmeis ja linnud lirstasid laulu, ter-
vitades tõusvat päikest. Poisid hinga-
sid täie rinnaga värsket hommikuõhku,
keha nõksatas sirgeks, kõik kartus põ-
genes meelest. Nad tundsid endid ole-
vat noored ja õnnelikud.

Pelle võttis põuetaskust kompassi ja
määras suuna. Nad olid otsustand min-
na lähemasse vaksalisse, sest Pelle tah-
tis aegsasti jõuda Turusse.

Teel Olli jutustas oma elu kurva loo
algusest lõpuni. Pelle kuulas tõsiselt.
Kui Olli viimaks oli lõpetand, lõi ta ara
pilgu Pellele. Ta kartis näha ta näol
hirmu ja põlgust. Pelle silmis hiilgas
pisar.

„Vaene poiss,“ pomises ta ja haaris
tugevasti sõbra käe. „Sinu ea kohta on
sul küll palju olnud kannatada.“

„Kas sa siis mind ei põlga?“ küsis
Olli tänulikuna. „Kõik on mu hüljand
— isa, ema, koguni Kaarlest lallepoeg,
kes esialgu oli nii hää ja sõbralik.“

„Stop, poju! Vaat seda mina juba
kunagi ei usu, et su ema sind oleks hül-
jand. See minu päaluu sisse ei lähe, ta-
gudes ka ei lähe. Mina tunnen neid
emasid. Nad pahandavad ja pragavad
su'ga teinekord küll, kuid hüljata —
seda nad iganes ei tee, liiatigi veel, kui
teised hülgevad. Ei, minu vanaeit on
valmis minu eest sõdima kas või terve
maailmaga ja nihukesed on need emad
kõik.“

Olli süda täitus kirjeldamatust õn-
netundest. See teade, et ema oli ta

hüljand, rõhus teda pea sama raskesti, kui teade Pentti surmast.

„Aga isa kirjutas nii,“ sõnas ta. „Ja ema ei vastand, kui talle kirjutasin.“

„Mina seda siiski ei usu,“ väitis Pelle. Su ema pole ehk kirja saand. Kas adressisid selle otse temale?“

„Ei, ma saatsin selle Kaarlest lellepoja kaudu. Tema kaudu käisid muudki kirjad, kui isa ja ema olid välismaal.“

„Mis mees see sinu Kaarlest lellepoeg on? Mulle näib kahtlane niisuke lellepoeg, kes jätab väikese poisi Simolini hooleks. Kui ta tundis Simolini, teadis ta ka, mis asjamees see kaabakas õige on.“

„Kaarlest lellepoeg päästis mind vanglasse sattumast,“ sõnas Olli, „kuid tunnistan, et ma temasse enam nii sõgedast pääst ei usu, kui ennem. Kuid miks oleks ta pidand mind petma? Sellest ma küll ei saa aru.“

Pelle ei vastand, ta vaibus mõttesse. Olli nägi teda millegi üle järele mõtlevat. Ta oli siis alati veidi kärsitu ja andis lühikesi vastuseid.

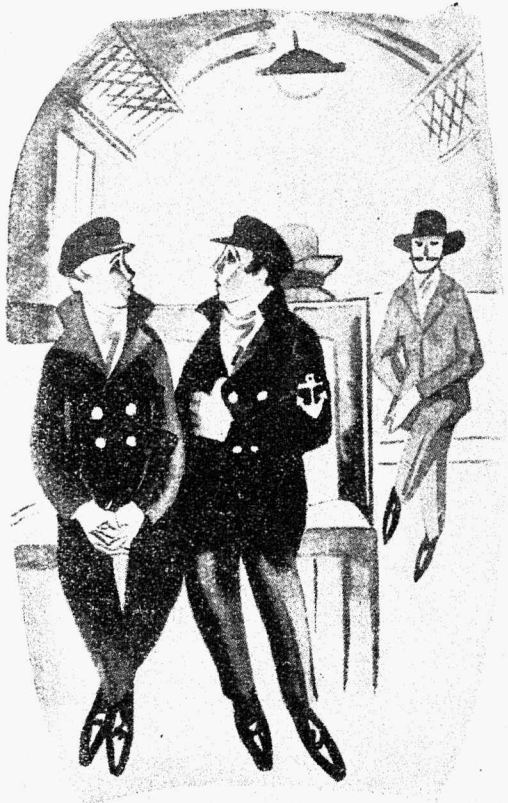
Poolepäeva paigu nad pöörsid kuhugi tallu sisse ja palusid rooga osta.

„Aga mitte palju,“ sosistas Pelle Ollile, „sest mu kukkur nagu hakkab juba kõhnaks jääma. Ja sõidupileteid vaja ka osta.“

Pererahvalt nad said teada otsema tee vaksali. Sinna oli veel viis kilomeetrit ja see asus Turusse viiva tee ääres.

„Sinu asemel oleksin läind politseisse ja rääkind säääl kogu jutu maha,“ sõnas Pelle, kui poisid jälle edesi kõndisid. „Kõige ausam on kanda karistus, kui oled kurja teind. Suurt karistust sa selle eest küll poleks saand. Niisugune väike poisipõnn, nagu sa siis olid.“

„Kaarlest lellepoeg arvas, et saan ühe aasta vangis istuda, ja isa kartis häbi, mis sellest langeks meie nimele. Nüüd Helsingis tahtsin küll kõik politseile ilmutada, kuid siis tuli see vargusejutt vahele, ja ma otsustasin olla vait, et mitte teha uut häbi oma vanemaile,“ kõneles Olli. Ta koormat kergendas suuresti see avameelne vestlemine sõbraga.

„Olli heitis pilgu juhatatud suunda. . .“

Õhtupoolikul jõudsid poisid vaksali. Oli küll veidi imelik astuda jälle inimeste seltsi, vahest ehk koguni liig riskantne. Ollil oli pisut nagu hirm. Argset piilus ta ringi, kuid Pelle sosistas talle:

„Pää püsti ja käi nagu õige laeva-poiss kunagi!“

Pelle ostis piletid, ja rongi oodates istusid poisid vaksali tihedas lehtlas. Alles kella kaheteistkümne paigu sõitis rong mürinal ette. Olli südames tundus nii imelik. Nüüd võib ta sõita Turusse, vastu oma vabadusele! Pelle oli luband hankida talle koha „Delfiinil“ või kuski mujal laevas. Ja pääle selle põles Olli südames vaikne lootus, lootus näha oma kodu, ema, isa.

Rongis oli rohkesti sõitjaid, ja poistel polnud mahti kõnelda oma asjust. Pelle oli vaibund sügavasse mõtiskellu. Selg küürus, istus ta kupee nurgas ja vahtis kortsus kulmul enda ette. Olligi istus sügavas mõttes. Nii sõitsid nad kaua aega, ja rong lähenes jaamale, mis

oli Koivumäele kõige lähemal. Nüüd Olli ei kärsind olla enam vait.

„Pelle,“ sõnas ta madalal häälel. „Me sõidame just sellest jaamast mööda, kust on vaid kolme kilomeetri tee minu kodusse. Kas arvad, et jõuaksime säääl ära käia? Mul oleks kange igatsus veel kord näha Koivumäge, enne kui lahkun Soomest.“

Pelle noogutas pääd.

„Sedasama minagi just praegu siin mõtlesin,“ kostis ta sama tasasel häälel. „Kes teab, kuhu külge siin asjad veel käänduvad. Aga kuule,“ jätkas ta häält veel tasandades, „kas oled näind seda meest, kes istub säääl teises kuppees? See peab meid kangekaelselt silmas.“

Olli heitis pilgu Pellest juhataatud suunda. Ta jäi hirmust kangeks. See mees oli Virdanen kasvatusasutusest. Neid oli siis jälgitud kunni siamaani.

„Kõik on otsas,“ pomises Olli. „Olen kord juba niisukene õnnetuse laps.“

Pelle näis olevat vihane. „On need aga isegi hurdad. Aga oota, ei ole tants veel lõpuni tantsitud.“

Rong tasandas kiirust. Pelle viipas Ollile ja tõusis ükskõiksel näol püsti, nagu tahaks aknast välja vaadata. Et muidki sõitjaid tõusis liikvele, mahaastumiseks asju korraldama, sündis hetkeks väike segadus, mis järelevaatajas keelis nägemast poiste kavatsust. Seda silmapilku kasutasid Pelle ja Olli. Enne kui rong jõudis täielikult peatuda, poetusid nad vagunitrepile.

„Hüppa õieti!“ kisendas Pelle, „muidu murrad jalad. Vaat nii!“

Teisel silmapilgul veersid poisid nagu kaks kera mööda pehmet mullakeha alla.

„Kas kuhugi vastu kukkusid?“ küsis Olli Pellelt.

„Küllap vist vigastasin veidi käsi-vart. Aih!“ Pelle surus hambad kokku. „Või on ta koguni pooleks!“

„Oi, Pelle, ja seda kõik minu pärast!“

„Ära siin asjata halise. Üles ja edesi! Küllap ma veel jaksan lipata.“

Poisid panid jooksma. Rong oli juba peatund vaksali ees, ja vähe küll oli neil lootust pao õnnestumises. Pelle

püüdis küll kõigest jõust Olli kõrval püsida, kuid käsivars valutab nii kangesti, et ta ei suutnud joosta täiest jõust.

„Jookse sina edesi ja jäta mind siia,“ lõõtsutas ta Ollile. „Ehk ma kuidagi aitan enda hädast välja.“

Olli peatus:

„Ei, Pelle, Unkas ei jäta Kullisilma. Säääl juba jooksebki keegi meile järgi. Oleks asjata veel katsuda.“

Pellegi muidu nii ergas meel oli rututud. Tasast sörki tehes jooksid poisid veel edesi, kuigi teadsid, et see oli asjata. Ümbrus oli tihedasti asundatud ega olnud ka metsa lähedal.

Neile sõitis jaama poolt järgi kahehobuse tõld. Seda juhtis viieteistaastane poiss. Tõlda nähes Olli peatus äkki.

„Pelle!“ hüüdis ta, „see on Koivumäe tõld. Ma tunnen selle hästi. Olen nii mitu korda selles sõitnud. Oi, kui nüüd selles saaks kihutada!“

„Muidugi saab“ — ja juba teisel silmapilgul oli Pelle teind kutsarile hooltult julge käeviipe. See peatas uudishimulikult hobuseid. Neil paigul liikus harva merimehi.

„Kas võid viia meid Koivumäele?“ küsis Olli kärmosti. Tagaajajad olid juba õige lähedal.

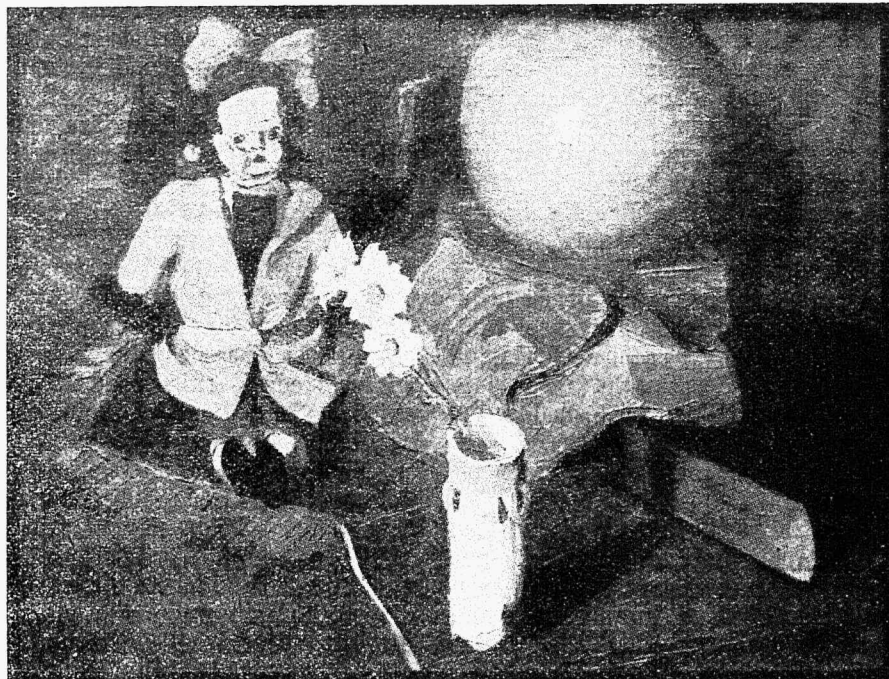
„Koivumäele lähete?“ küsis noor hobusepoiss veidi kõhklevalt. „Parun ei rääkind mulle sest midagi, et tuleks kedagi veel tagasi küütida, ma viisin ainult paar reisijat Helsingi rongile.“

Pelle hüppas ilma pikema jututa tõlda ja viipas Ollile.

„Parun ei teadnud meid oodata,“ ütles Olli ja hüppas ka tõlda. „Las' käia!“

Poiss raputas juhmilt pääd, kuid võõrad laevapoisid huvitasid teda ja ta lootis neist teel saada lõbusat seltsi. Oleks ta tagasi vaadand, poleks ta siis küll mitte sõitu teind, sest tüki maa taga jooksis järelevaataja ning veel keegi mees kätega vehkides. Enne veel, kui nende häälele oleks sinna kostnud, nihvas poiss oma pika piitsaga hobuseid, kes panid hooga traavima.

Pelle ja Olli istusid peaaegu hingetuna sest asjakäigu rutulisest pöördest.

Karl Liiman

Sügisese kunstinäituselt

Nukk

Pelle kihistas naeru, talle tegi see alati lõbu, kui oli saand kedagi ninapidi vedada. Olli meel oli äärmiselt vapustatud. Oli nii imelik istuda Koivumäe tõllas ja sõita Koivumäe hobustega. Kes võiks olla see hobusepoiss? Vissisti keegi uus. Ta oli veidi viltuõlaline, ja kui ta pöördus, nägi Olli sügava armi ta meelekohal.

Sääl tundis Pelle äkki kanget valu oma vigastatud käsivarres. Olli oli haarand sellest tugevasti kinni.

„Ää-ära,“ hüüdis ta, kuid vägev van-desõna, mis ta huulilt pidi pääsma, kust, kui ta nägi Olli näo. See oli sootuks valge, ja ta silmad olid suured ja täis hirmu.

„Pelle,“ sosistas ta, „kui ma mitte ei teaks, et Pentti on surnud, ma ütleksin, et see poiss on just kui tema. See on nii kangesti Pentti nägu.“

„Mine ikka,“ kostis Pelle. „Sa ainult kujutled niisama, kui vanad asjad siin kodupaigas meele tulevad.“

Ei kestnud kaua, kui jõuti juba Koivumäele.

„Mis me nüüd teeme?“ küsis Olli. Ta oli väga erevil.

„Läheme sisse ja sa kõneled kord õige silm silma vastu oma vanematega,“ sõnas Pelle haruldase kindlusega. „Kui nad ka nüüd su hüljavad, lähed merele. Küllap sääl mured ununevad.“

Hobused peatusid talli ees. Hobusepoiss nähtavasti ei pidand võõraid nii tähtsaiks, et oleks nad treppi sõidutand. Olli hüppas kärmosti maha ja toetas ka Pellet mahaastumisel, kelle liikumist haige käsivars raskendas. Vaikides, tõsiselt sihtis Olli oma sammud härras-temaja poole. Mälestused haarsid teda võimsalt. — Siitsamast jalgväravast, kust ta nüüd sisse astus, oli ta nelja aasta eest lapselikus vihas ja jonnitujus jooksnud välja, aimamata, mis teda ootas.

Oli veel varane hommik, ja majas oli kõik vaikne.

„Läheme isa töötuppa,“ sõnas Olli, „ta on alati varane, ja tema tuppa on eri sissekäik. Siin see ongi.“

Nad helistasid. Teener, kes tuli ust avama, tunnistas hämmastusega varaseid tulijaid.

„Härra parun on küll ülal,“ lausus

ta, „kuid harilikult ta nii vara vastu ei võta.“

„Meil on tähtsaid asju,“ sõnas Pelle. Olli oli liig liigutatud, et saada sõna suust.

Teener kadus siseruumidesse ja tagasi tulles teatas, et parun võtab vastu.

Olli isa oli nende aastatega tublisti vananend. Olli märkas seda kohe ja pisarad tõusid talle silmi. Vaene isa, kuidas ta on kannatand!

Härra Volmar lõi küsiva pilgu mõlemale poisile.

Pelle, kes oli märgand Olli meeleliigutuse, asus kõnelema.

„Vabandust, et segame härra parunit nii varasel tunnil,“ sõnas ta, „kuid meil oleks tähtis asi, mis — hm — mis vissisti ka härra parunile on tähtis. Ta neelatas mõne korra, katsudes leida sobivaid sõnu ja kogeles viimaks: „Kas härra parun teab midagi oma pojast Ollist?“

Parun võpatas ja lõi imestund pilgu kõnelejale.

„Minu poeg suri neli aastat tagasi,“ lausus ta peaaegu vihaselt.

Pelle heitis Ollile kiire pilgu, kelle pää vajus maha.

„Isa ei taha minust midagi teada,“ mõtles ta, „olen tema meelest surnud.“

Pelle ei jätnud siiski nii vähesega. „Kas see on täiesti kindel?“ küsis ta.

„Mis see pärimine õieti tähendab,“ lausus parun ägedasti, „minu poeg on surnud, ma ütlesin juba.“

„Kas ta ema on ka ses arvamises?“ küsis Pelle.

Parun jäi hämmastunult poistele otsa vahtima. Sel ajal tegi Olli kiire liigutuse. Aken oli maantee poole ja mööda maanteed tuli hobune tuhatnelja kihutades. Vankris istus kaks meest.

„Tagaajajad,“ pomises ta.

„Kuulge, härra parun,“ sõnas ta nobedasti. „Minu seltsimees siin,“ ta tõmbas Olli paruni ette, „on raskes seisukorras. Tunnistage teda terasemalt. Te tunnete teda.“

„Isa,“ sosistas Olli vaevalt kuuldavalt.

Parun tõstis käe silmile. „Võimatu,“ pomises ta, „võimatu!“

„tiki maa taga jooksis järelevaataja. . .“

Tasane karjatus sundis nad kõik ümber pöörduma. Uksel seisis Olli ema hommik-kleidis, kahvatu, silmad suured ja säravad. Sõnalausumata astus ta kergel sammul Olli juure, surus poja pää vastu rinda ja sosistas vabisevail huulil:

„Pojuke, minu oma pojuke. Ma teadsin seda, teadsin, et sa ei olnud surnud.“

Ja ta vaibus meelemärkusetult mehe sülle, surudes ikka veel Olli pääd vastu rinda.

„Ema, ema,“ sosistas Olli.

Sääl kuuldus väljast kõnet ja raskeid samme. Uks avanes, järelevaataja astus sisse.

Nelja teist kümnes päätükk.

Hillevi pääseb Rahulasse.

Järelevaataja lõi segase pilgu sellele pererühmale.

„Palun väga vabandust, et eksitan,“ sõnas ta, „kuid mul on igav kohustus

saata kasvatusasutusse tagasi üks säält ärajoosnud hoolealune.“

„Keda te sellega mõtlete?“ küsis parun, asetades naise sohvale.

„Teda,“ järelevaataja näitas Ollile.

Parun heitis käed ümber poja õlgade.

„Minu poega?“

Järelevaataja kõhatas segaselt. Seisukord oli tema meelest väga piinlik.

„Mõtlen Olli Koivut,“ sõnas ta.

„Ja mis süü pärast on ta kasvatusasutuses,“ küsis parun, otsaesine vihaselt kortsus.

„Ta on saadetud meile varguse pärast,“ kostis järelevaataja veel suuremas segaduses.

Nüüd alles ärkas Olli.

„See pole tõsi, isa,“ hüüatas ta, „see pole tõsi! Ma ei ole varastanud. Pelle seleta sina.“

Parun pöördus auliselt järelevaataja poole.

„Istuge, olge hää, te olete saabund siia hetkel, mil me äkkiarvamata oleme tagasi saand oma poja, keda neli aastat oleme surnuks pidand. Oleme alles üsna juhmid sest ootamatusest. Palun teid ka omalt poolt abiks olla selle segase loo selgitamisel.“

Ta haaris hellasti naise kää:

„Ehk on parem, et sina, kullake, lähedki puhkama. Meeleliigutus on olnud liig tugev su nõrkadele närvidele.“

„Ei,“ hüüdis proua Volmar. „Mina tahan olla siin oma poja juures. Ma ei lase teda enam pilgukski silmist.“

Järelevaataja vahetas piinlikus segaduses jalgu.

„Palun vabandust, härra parun, kuid mulle anti kindel käsk viia poiss tagasi kasvatusasutusse.“

„Sellest ei tule midagi, enne kui saame selge aru kätte, mis põhjusel ja kes ta sinna on toimetand,“ lausus parun otsustavalt. „Olli, pojuke, jutusta nüüd kõik julgesti ja ilma salgamata. Esiteks: miks sa kottu ära läksid ja kus sa oled olnud kogu selle aja?“

„Aga isa, kas Kaarlest lallepoeg pole sulle kõnelnud? Kas said kätte mu kirja, kas ema sai mu kirja? Ja sina ise kirjutasid mulle?“

Isa ja ema vaatasid teineteise otsa.

„Kaarlest lallepoeg!“ hüüatas parun.

Ja lüües äkki käega otsaesisele, hüüatas ta: „Püha Jumal! Ma hakkam mõistma! Kaubanõuniku raha, onu raha on kõiges süüdi. Olli,“ jätkas ta, püüdes rahulikult kõnelda. „Me ei tea midagi. Mina ei ole sulle midagi kirjutand. Kiri on olnud võltsitud. Kõnele.“

„Kui valitseja Pentti suri, kui mina ta tapsin!“ algas Olli aralt. Kuid isa kõneles vahele:

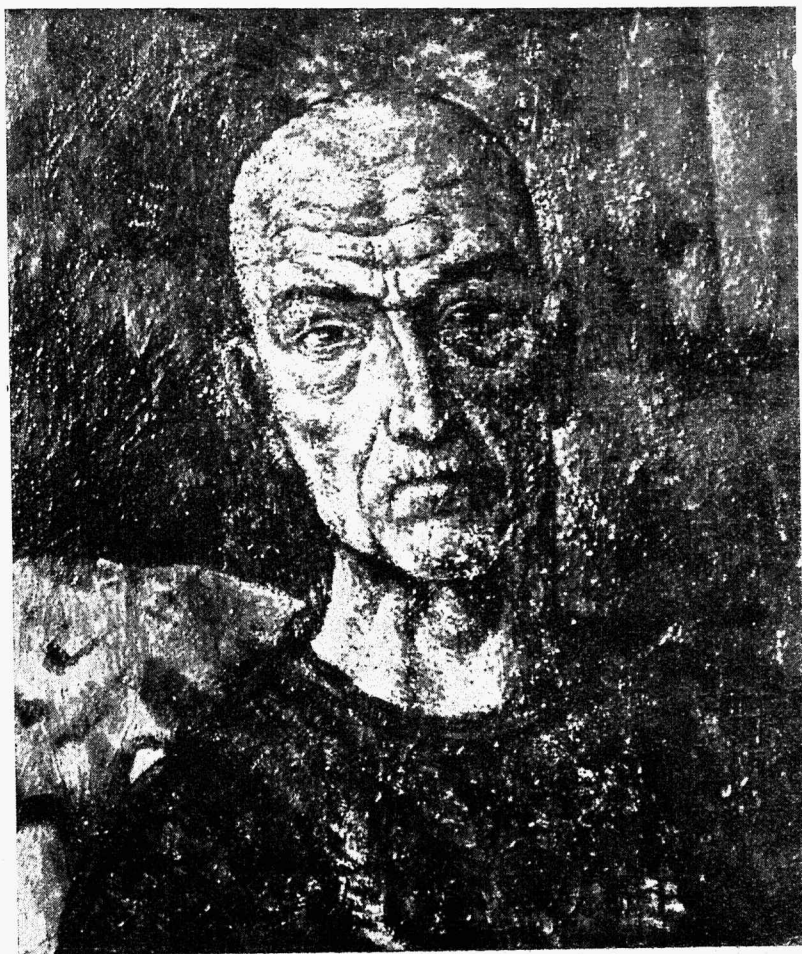
„Pentti suri! Valitseja Pentti! Aga ta ju elab, elas vähemalt täna hommikul alles.“

„Isa!“ karjatas Olli ja kargas isa sülele. „Ons see tõsi? Ons see tõesti tõsi? Oi,“ lisan ta kaebavalt, „miks on mind petetud, nii julmasti petetud?“ Talt pääsis kibedate pisarate voog. Selles oli niihästi rõõmu kui kurbust, enam küll vist rõõmu.

Nüüd arvas Pelle, et tal on vaja siin asja juure asuda. Nii lühidalt kui võis, rääkis ta ära, mis Olli enda jutust teadis. Parun ja ta abikaasa kuulasid kahvatult ja hirmunult, järelevaataja raputas pääd, tema meelest tundus kogu see jutt väljamõelduna.

„Oi, Olli, Olli,“ lausus ema pisarsilmil, kui Pelle oli lõpetand oma puuduliku esituse. „Kuidas sa võisid ometi arvata, et me oleksime hüljand oma väikese vae-se lapsukese, kuigi ta oleks olnud süüdlane? Meiegi olime petetud.“

„Jah,“ lausus parun, ja ta sügav hää värises vihast ja meeleliigutusest. „Me otsisime sind kõikjalt, otsisime mitu päeva valus ja meelegeites. Viimati, umbes nädal pärast su kadumist, tuli keegi mees, Harmalast pärit, ja näitas meile poisi riideid, mis ta oli leidnud metsast tiigi äärest. Tundsimisime neis sinu riided, ja kui mees veel ütles kuulnud olevat tiigi äärest hädahüüdeid just samal õhtupoolikul, mil sa nii äkki olid kadund, jäime uskuma, et sa olid hukkund. Tõtt öelda, ema lootis,“ parun laskis paitades oma käed naise kõhnule käsile, „nii näib mulle, kogu aja salaja sind ikka veel olevat elus, sest et su lapse tiigist ei leitud. Ja imelik küll, tal oli õigus. Ta jäi raskesti haigeks, ja me läksime mõlemad välismaale ühes väikese Leilaga. Viibisime säält üle kahe aasta.“

Joh. Greenberg

Sügisese kunstinäituselt

Tööline

„Aga mis põhjusel siis Kaarlest lelepoeg pettis niiviisi teid ja mind?“ küsis Olli. „Ta oli mulle nii sõbralik ja häa.“

„See kaabakas!“ hüüdis parun. Vana onu kaubanõunik, keda sa küll ehk veel mäletad, oli määrand sind oma pärijaks, ja et vanames sel ajal juba üsna nõrk oli, tahtis Kaarle sind eest kõrvaldada. Vanake suri paar päeva pärast sinu kadumist, ja Kaarle päris ta varanduse. Muidugi oli ta palgand mehe, kes meile sinu surmast tuli teadustama.“

Nüüd avaneg uks ja vilgas käharrjuukseline tütarlaps pistis pää sisse.

„Mina tahan neid näha,“ hüüdis ta, „tahan näha laevapoisse.“

„Leila!“ hüüdis Olli. „Väike Leila,

küül sina oled suureks kasvand! Kas tunded veel Ollist venda?“

„Ei,“ kostis Leila täiskasvanu tõsidusega, „sa eksid, Olli on surnud.“

„Ei, ta ei ole surnud,“ sõnas ema õnnelikult naeratades. Ta on tulnud tagasi meie juure.“

Olli tõstis nägusa tütarlapse oma põlvele.

„Kas tahad suudelda mind, Leila?“ küsis ta ja surus suudluse tütarlapse punaseile huulile.

„Mina meeleldi ei lase poisse end suudelda,“ sõnas Leila suud pühkides, „kuid vennad ehk siiski võivad. See on häa, et sa surnud ei olud. Aga see teine,“ ta näitas Pellele, „kas see ka on mõni surnust tõusnud vend?“

Kõik naersid ja Pelle vaatas hääl meelel ilusat tütarlast.

„Küllap ta on omakohta sinugi vend,“ sõnas Olli, „sest ta on olnud minu vend ja sõber kogu selle aja, mil olin „surnud“.“

Parun oli vaheajal madalal hääl vestelnud järelevaatajaga, kes oli kahevahel, mis tal tuleks teha.

„Te mõistate ometi, et ma ei lase enam oma poega enda juurest, kõige vähemini veel kasvatusasutusse,“ kõneles parun. „Kahetsen, et ta rikkus asutuse määrusi säält ära joostes, ma austan säädust ja alistun sellele, kui on põhjust selleks, kuid ta ei või ometi nõuda, et süütu poiss peab kannatama roima eest, mida ta pole teind. Ta on juba küllalt kannatand ülekohtu. Olen alati valmis õiguslikul teel ta süütust selgeks tegema.“

„Sellest kõigest, mis olen kuulnud, usun tõesti, et ta on süütu,“ sõnas järelevaataja. „Ta ongi olnud meie asutuse viisakamaid poisse.“ Ta õiendas Ollile käe. „Hüvasti Koivu, olen rõõmus, et asjalood on pöördund õnneliku rööpasse. Ärge mälestage meid, kasvatusasutuse inimesi, kibedusega. Oleme tahtnud hääd, kuigi oleme pidand olema karmid.“

Olli raputas rõõmsana järelevaataja kätt. „Hüvasti,“ ütles ta, „ütelge palju tervisi kõigile ja eriti härra abiõpetajale ja Mägisele.“

Kui Virdanen oli läind, pöördus parun Ollit sülelema.

„Nüüd alles, armas poeg, võin õieti lausuda sulle tere tulemast kojujõudmisel. Ja sinu seltsiline, tubli noormees, tundku siitpääle, et see maja on temagi kodu.“

Ta surus tugevasti Pelle kätt. Ka proua Volmar tänas südamlikel sõnul oma poja sõpra.

„Ja siiski, isa ja ema, te ei tunne pooltki kõike seda hääd, mis Pelle minu eest on teind,“ sõnas Olli säravil silmil.

„Küll sa kõneled selle meile kõik, sest me ju õieti ei tea veel muud, kui seda, et elad ja oled meie juures,“ lausus ema, „kuid nüüd peate kõige päält sööma ja puhkama. Siis teeme ühe õige pika vestlustunni. Ja su seltsilise käsi-

„heitis käed ümber poja õlgade...“

vart on ka tarvis ravitseda. See on ju vigastatud.“

Imelik tundus Olli meelest jälle elada oma kodus, isa ja ema õrna hoolitsemise all. Ema soovitatud puhkusest ei tulnud midagi, ta pidi Pellega kõik kohad ja kolgad läbi käima. Esmalt käis ta Pentti tervitamas. Oma meelepahaks nägi ta sügava armi mänguseltsilise otsaesisel ja palus talt andeks oma äkilise meele. Pentti naeris hämmastunult, ta oli juba ammugi unustand selle „väikese kriimustuse“, kuid Ollit polnud ta unustand, vaid imestas ainult, et polnud teda kohe ära tunnud.

Õhtul, kui nad kõik, isa, ema, Pelle, Olli ja Leila, istusid koos, tõi Pentti parunile kirja, mis kandis välismaa postmarki. Parun kortsutas otsaesist, kui aadressist käekirja ära tundis, rebis kähku kirja ümbriku lahti ja silmitses kirja.

„Leila, tütrekene,“ sõnas ta, kui oli

kirja läbi lugend, „nüüd sa lähed ilusti magama, nagu väike viisakas tütarlaps kunagi.“

Leila tõmbas huuled viltu, ta oleks meeleldi veel viibind pilgukese „vana“ ja „uue“ venna seltsis. Viivitades ütles ta hääd ööd ja läks vastutahtmist ära.

„Kiri on Kaarlelt,“ sõnas isa, kui Leila oli läind, „see on tähtis kiri — ta tunnistab siin üles oma süü ja, mis veel kõigi parem, puhastab ka Olli tolle salapärase varguse süüst. Siin on ta kiri:“

„Armas onu. Tean, et Sa kunagi pole olnud minust suure arvamises, ja möönan, et sul on olnud õigus. Mina olen nähtavasti sündind lurjus. Kergemeelne ja mõtlematu olen ikka olnud, kuid kurjale teele astusin alles siis, kui vanaonu raha, mida kibedasti vajasin, mind taga hukutas. Kas mäletad selle päeva, kus käisin sult palumas raha laenuks? Sina keeldusid järsult, ja mina ratsutasin koju, südames viha ja meeleheide. Teel kohtasin Ollit ja viisin ta Harmalasse, ainult et teid veidi kiusata.“

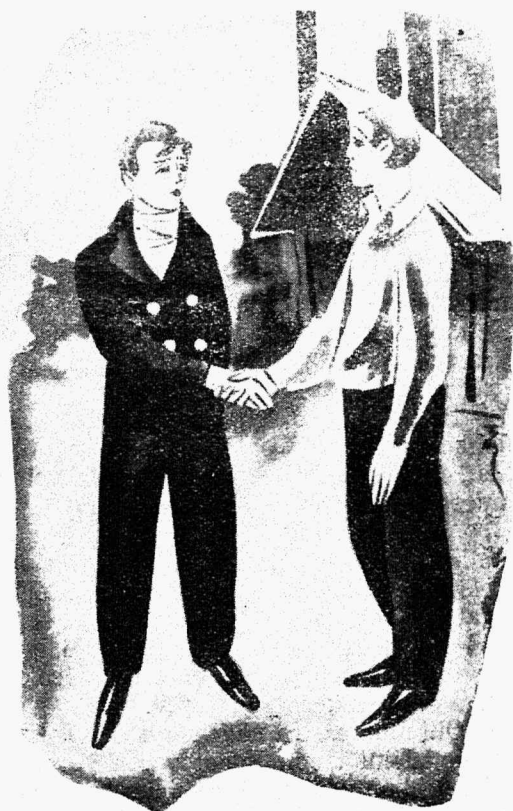
Parun peatus lugemises ja varjas kätega silmad.

„Kas tõesti minu südametuse,“ lausus ta poolvaljusti, „on olnud selle kõige põhjuseks? Kui oleksin talle siis annud raha, kes teab, vahest poleks ta siis kaldund kiusatusse.“

Ta jätkas lugemist. Kaarle paljastas siin midagi salgamata oma roima ja andis onule tungivalt nõu Olli kasvatusasutusest ära tuua.

„Simolini, kes viimaks siiski oma paljude vägitükkide eest on sattund kohtu kätte, olen sündind kirjutama tõestatud tunnistuse selle kohta, et tema ja Janne on õiged süüdlased. See alatu kelmistükk oli terviga sündind tema pääs. Mina sain sellest teada alles siis, kui poiss oli juba kasvatusasutuses ja mees tuli minult palka nõudma oma kaabakatoõ eest. Pärast seda mu sisetunne ei annud mulle enne rahu, kui olin üles tunnistand oma süüteo.“

Kuid mul ei ole siiski küllalt julgust, et kanda oma teenitud karistus. Olen nüüd teel Ameerikasse, kus tahan katsuda ausa tööga edesi saada. Raha ma pole rohkem võtnud kui reisi tarbeks ja mõni sada esimeste sammude jaoks.

„Olli palus andeks oma äkilise meele...“

Mõistan seda meelekibedust, mis tunnete minu vastu selle kurja eest, mis olen teile kõigile, Ollile kõigepeält, lasknud osaks saada. Kuid sellest hoolimata julgen paluda teilt, onu, ja Sinult, Anna-tädi, kes alati olid mulle nii hääd, suurt armuosutust. Lubage vana Madleena-tädi edesi asuda Harmalas. Mõisa olen kinkind Ollile, olgu see ta oma väikeseks vastutasuks selle eest, mis ta on saand kannatada. Kuid Madleena-tädi on juba vana ja sureb pea. Ta süda murduks, kui ta oleks sunnitud lahkuma oma sugukonna mõisast.

Usun, et olete küllalt suuremeelsed mu palvet täitma. Omalt poolt palun, et unustate mu olemasolu. Andeksandmist ma ei julge lootagi.

Kaarle.“

Selle kaasas oli Simolini allakirjutatud paber, milles ta tunnistas, et Janne ühes temaga oli öösi käind Jokela kaupluses varastamas.

Sügav vaikus valitses toas, kui parun kirja kokku murdis ja tasku pistis.

„Vaene Kaarle,“ öhkas proua Volmar. „Ta ema suri nii vara, ja isa ei hoolind ta kasvatusesest. Ja vana tädi ei teadnud lastekasvatusest midagi.“

„Mina ta pääle enam viha ei kannan,“ lausus Olli, „olen seks liig õnnelik, et kedagi vihata.“

„Kas isegi mitte Simolini või Janet?“ küsis Pelle poolnaljatades.

„Ära kõnele Simolinist! Ärgem mälestagem teda!“ hüüdis Olli, tehes käega tõrjuva liigutuse.

Pelle lahkus. Asjata oli Koivumäe lahke pererahvas palund teda veel jääda, asjata Leila kinnitand, et tal oma uuest vennast jääb hirmus igav.

„Delfiin“ ei oota,“ kinnitas Pelle, „mina pean minema, siin ei aita miski.“ Ja Ollile ütles ta nelja silma all: „Eit igatseb kangesti Stokholmis. Otsin talle lepituseks uhke rätiku. Aga küllap ta mulle sellegi pärast teeb ärajooksmise eest väikese pääpesu.“

Olli muigas. Ta nägi nagu ilmsi Flinki maadami trepil Pellet vastu võtmas, tõreldes ning ühtlasi rõõmus ja uhke oma tublist poisist.

Parun saatis Pellega kirja ta emale. Sääil ta palus sõbralikel sõnul, et lubataks teda hoolt kanda Pelle tuleviku eest. Olli tahtis alati Pellele olla kui vend.

Paar päeva pärast Pelle ärasõitu ütles parun Volmar Ollile:

„Homme sõidame Helsingi. Kas tahad ka ühes tulla, Olli?“

Olli heitis emale nobeda, särava pilgu.

„Mis sinna?“

„Lähme toome su väikese sõbranna siia. Kas arvad, et ta tuleb?“

„Oi, ema!“ Olli kargas emale kaela.

„Kuidas sa ometi teadsid arvata, et just seda nii hardasti soovisin?“

„Seda polnud raske arvata,“ muigas ema. „Sa pole palju muust rääkindki kui Hillevist ja kui tähtis oleks tal pääseda maale.“

Olli naeris hämmastunult. See oli tõsi, et ta oli palju mõtelnud Hillevi pääle ja kõnelnud temast emale ja Leilale. Isa ja Pellet ta häbenes ses suhtes.

Olli nii imelik sõita rongis tagasi

Natalie Mey

Spordiplatsil

Sügisese kunstinaütuselt

sama teed, mida nad mõne päeva eest olid sõitnud kaitseta jooksikuina, Pelle ja tema. Siis nad olid iga silmapilk kartnud avalikukstulekut, nüüd ta istus mugavasti teise klassi vagunis ema kõrval, riietatud uude peenesse ülikonda.

Ja kui imelik oli kõrdida ema kõrval Helsingi tänavail, neilsamul tänavail, kus ta nii tihti oli astund vaese, üksildase, hüljatud poisikesena.

Kõige imelikum oli siiski see, et kodu, Koivumäel, Pentti müttas tervena ja rõõmsana ja et Olli ei tarvitse enam Simolini karta.

„Ema, siin on Hillevi kodu. Ja sääil asub Jokela.“

Nad astusid kõigepäält väiksesse saapakauplusse. Ollil jäi peaaegu hing kinni. Kõik oli nii tuttav — tugev naha ja rasva haig. Soila vanad raamatud

Paul Burman

Sügisese kunstinaäituselt

Naine kitsedega

riiuleil, ja eesriide taga Jokela ise, istudes kütürus oma töö üle.

„Jokela! Siin ma jälle olen!“

„Olli! Olli Koivu!“ hüüdis ta ja kortsulised palged selgusid. „Või pääsid juba vabaks!“ Kuid nähes proua Volmari, vaikis ta segaduses.

„Jokela näe, see on minu ema,“ ütles Olli, „kes tahab teid tänada teie hääduse eest mu vaese poja vastu,“ lausus proua Volmar, õiendades vanakesele käe.

Kuid Jokela peitis käe seljataha.

„Ei, ei, kulla proua,“ kurtis ta, „selga oleks vaja vanamehele anda, nii et aitab, selle eest, et ta niisuke oinapää oii ja laskis end ühest viletsast kaabakast ninapidi vedada.“

Veidikese aja pärast oli vanake siiski juba secvõrra rahustund, et võis paluda võõrad istuma ja isegi istus kolmejalgsele toolile, et kuulda Olli jutustust oma eluseiklusist.

„Nõnda, nõnda, Olli,“ sõnas ta, „need on olnud sulle karmid õppeaastad. Täevaisa on ise olnud su õpetaja ja on valjusega kohelnud oma õpilast.“

Pudukaupluses, kuhu Olli pärast seda emaga läks, kui olid jätnud vana

Jokela südamlikult jumalaga, oli vaikne ja pime. Riiulid olid õudselt tühjad, õhk raske ja rõhuv.

Proua Volmaril käisid värinad üle keha. Kole! Ja ses sumbund õhus pidi elama ja hingama.

Preili Andersson tuli kella kilahtades poodi. Ta oli kõssi vajund ja laihtund, palged olid endisest kurbtõsisemad. Hämmastunult vaatas ta peenesti riietatud prouat ja poissi. Sellaseid ostjaid ei käind pudukaupluses.

„Kuidas on Hillevi tervis?“ küsis Olli kärsitu rutuga. Tal ei tulnud meele preilit teretadagi.

Preili Andersson silmitses uurivalt poissi.

„Mis, Olli või?“ küsis ta, „Olli Koivu, kes saadeti varguse eest kasvatusasutusse?“

Proua Volmar pöördus haavatuna küsija poole.

„Olen Olli ema,“ lausus ta, „mu poeg ei ole kunagi varastand. Tulime vaatama ta väikest sõbrannat. Kuidas ta tervis on?“

„Minu õetütre? Oi, kulla proua, ta

on väga haige. Arst arvab ta pea surevat.“

„Hillevi?“ karjatas Olli. „See ei või tõsi olla. Kas tohiksin teda näha!“ palus ta.

Preili Andersson kõhkles. Tal olid Jokela endise õpipoisi vastu veel tugevad kahtlused.

„Las lapsed suavad üksteisega kokku,“ ütles proua tasa. „Mul oleks teiega selle aja sees natuke rääkimist.“

Olli astus kikiarvul kõrvaltuppa. Poolpimedas ta eraldas voodil Hillevi lahjad, veretumad palged. Tüdruk oli tõusnud kuulatavasse asendisse, silmits erutuse ilme.

„Sina olid see,“ sõnas ta nõrgalt naeratades, „ma nagu kuulsin su hääle.“

Poiss seisatus argelt ta voodi ääre.

„Hillevi,“ sõnas ta, haarates kohmakalt tütarlapse kitsa käekese. „Ema ja mina tulime sind maale viima, päeva- paistesse ja rohelisse metsa.“

Hillevi silmad läksid suureks.

„Kas sul on ema?“ küsis ta imestuses.

„On, ja ma olen jälle kodu, ja kõik, mis oli, on nüüd veel ainult paha unenägu, vargusejutud ja kasvatusasutused ja kõik.“

Hillevi silmad särasid.

„Ma olen nii rõõmus,“ sõnas ta.

Proua Volmar ja preili Andersson tulid sisse.

„Väike Hillevi,“ sõnas Olli ema ja surus helja suudluse haige otsaesisele.

Hillevi põsile tõusis nõrk puna.

„Kas see on sinu ema?“ küsis ta Ollilt sosinal.

„Jah, ja nüüd viime su maale.“

„Kas tahad tulla meiega, väike Hillevi?“ küsis proua.

„Kui tädi laseb.“

„Tädi on juba luband.“

Hillevi heitis tädile küsiva pilgu. See noogutas tasa.

„Jah, laps. Mul ei ole õigus keelda. Siin sa nälgid ja kuhtud, ja mul pole jõudu hankida sulle puhast õhku ja hääd toitu, mida vajad paranemiseks.“

„Aga sa, tädi, jääd nii üksi.“

Preili Anderssoni silmad niiskusid. Ta oli tihti iseeneses nurisend selle koor- ma pärast, mille ta kadund õde talle oli

jättnud, usaldades oma väikese tütre ta hoole alla. Kuid sel hetkel ta tundis, et väike orvuke siiski oli olnud talle armas.

„Tädi tuleb sind tihti vaatama,“ sõnas proua rõõmsasti. Ta võib ka kauemaks jääda su juure. Koivumäel on ruumi küllalt.“

Otsustati nii, et proua Volmar sõidaks teisel päeval Hillevile järgi. Enne aga tahtis ta arstiga kokku saada, kes tütarlast oli käind vaatamas. Pärast ema lahkumist jäi Olli veel pilguks Hillevi juure. Ta pidi jutustama oma väikese sõbrannale vähemalt osagi oma eluseiklusist.

Hommikul saabusid Olli ja ta ema. Proua Volmar oli kutsund päälinna tubli- ma rinnahaiguste arsti tütarlapse juure. See uuris Hillevi põhjalikult läbi.

„Tugev toit, puhas õhk ning palju rõõmu ja valgust,“ määras ta. „Küllap ta veel paraneb.“

Sel ajal kui arst Hillevit uuris, käis Olli Helanderil. Teade ta tagasitulekust ja ta imeseiklusist oli mitmekordselt liialdatuna juba levind maja kõigisse soppidesse. Kogu maja noorrahvas kogunes Helanderile Ollit imetlema ja ta jutte kuulama. Emma päevitund palged särasid meelehääst ja uudishimust. Ta näppis Olli peent riietust, küsis ja päris lakkamata. Proua Volmar tahtis näha seltsilisi, kellega ta poeg nii mitu kuud oli seltsis eland, ja käis ka Helena kodu. Olli oleks meeeldi soovind, et ema oleks kuulnud Helena elavasti esitatud jutustusi teatrielust, Emma naljasõnu ja Miku mahlakaid anekdoote, — ta oli nagu uhke oma sõprade päale. Aga kui proua astus sisse nii peenena ja toredana, kangestusid äkki need muidu nii loomulikud ja avasused lapsed. Segaselt, käsivarred kangelt mööda külgi, seisid nad sirgelt nagu küünlad ja andsid kohmakaid ja üksisõnalisi vastuseid võõra sõbralikele küsimusile. Olli meel oli päris paha. Jumalaga jättes sõnas proua Volmar Helenale:

„Kas tahaksite paari nädala pärast, kui Hillevi juba veidi on kosund, tulla Koivumäele teda tervitama? See rõõmustaks nii Hillevit kui Ollit.“

Helena kniksutas õnnelikult. Ta meelegujutuses oli Koivumägi tõusnud

Olev Tehvan

Sügisese kunstinäituselt

Pää (puust)

mingisuguseks nõialossiks, kus Olli liikus printsi riideis ja ta ema hää kuningannana. Ja Hillevi oli metsa uinund orb karjatüdruk, kelle prints kuldtõllas viis oma lossi.

„Oi, ema, kuidas sa võid olla nii hää,“ hüüdis Olli liigutatult, kui nad väljusid rätsepa kehvast kodust ja ema oli jagand lastele kotitäie maiustusi.

„Vaata, Olli, enne sinu kadumist olin isekas naine, kes mõtles ainult oma laste ja oma kodu õnne pääle. Kui sina olid ära, avanesid mu silmad nägema muudki, ja nüüd armastan kõiki lapsi, eriti neid, kes on kehvad.“

Pudukaupluse ees oli tõld juba ootamas. Preili Andersson kandis Hillevi välja. See oli rietatud valgesse tolmumant-

lisse, roosidega kaunistatud kübar ehtis ta kitsaid kahvatuid palgekesi. Proua Volmar oli ostnud talle terve riietuse särgist kübarani ja kingadeni. Hillevi põsil õhkusid punased täpid. Lahkumine tädist, seltsilisist ja kogu minevikust vapustas teda sügavasti. Pisarsilmil jättis ta igaihe kordamööda jumalaga; kogu majarahvas oli kogunenud tänavale minekut vaatama.

Jokela jooksis, pigimüts pääs, nahkpõll vööl, Ollit ja ta ema tänama kauni kingituse eest. Ta oli saand pika toreda merevaigust piibu.

„Hüvasti! Hüvasti!“ kaikus tänavalt ja tõllast. Ajur tõmbas ohje, hobune pani jooksma — — —

Õhtu eel sõitsid nad juba Koivumäe

teel. Hillevi, keda pikk raudteesõit kuumaga ilmaga oli väsitand, virgus taas, hingates värsket maa-õhku. Ta silmad särasid, kui nad sõitsid läbi lopsakalt rohetavate metsade, mööda õitsevaist põldudest.

Koivumäe lähedal nad sõitsid mööda väikesest nägusast punasest majast.

„Vaata, Olli,“ lausus ema sinnapoole näidates. „Selle maja mõtles isa ära osta, ja kas tead, mis sellest saab. Suvekodu vaestele väsind linnalastele. Sinna nad võivad tulla linna tolmust ja kuumusest endid karastama ja mängima. Ja teie kahekesi, Hillevi ja sina, võite määrata, kuidas see tuleb korraldada ja sisustada, et selle elanikel oleks hästi lõbus ja hääl.“

„Oi, ema, ema! Kas võin nad kõik

kutsuda siia — Helena ja Emma, Miku ja Vilho ja Antti ja kõik teised?“

„Võid, lapsuke, see on isa kingitus sulle. Temagi silmad on avanend nägema.“

Tõld veeris mööda toredate, lopsakate ridaspuudega kaunistatud puies- teed. Sääil õitsesid veel roosipõõsad, sääil särasid levkoid ja kannikesed. Sirelipõõsaste vahelt vilkus punane mängutuba, ja keskel õuemuru hiilgas posti otsas metallpall loojeneva päikese valguses.

„Oi, Olli, Olli,“ sosistas Hillevi, haar- des sõbra käe. „See on ju Rahula.“

„Jah,“ kostis Olli talle tasakesi. „Ja sääil on ema, kes lohutab, kui sa nutad, kes paneb õhtul sulle teki ümber ja suudleb lahkumiseks. See on meie Ra- hula, Hillevi, see on sinu ja minu kodu.“

(Lõpp).

Cook'i maabumine Tanna saarel.

Valge jumala laev.

James Cook'i 200. a. sünnipäeva puhul.

(28. oktoobril 1928. a.)

200 aastat tagasi inimesed uskusid, et Lõuna-Jäämeres peab olema suur mander, uus maailmajagu — Antarktis. Ka teadlased kinnitasid seda arvamist, väites, et maakera kaotaks oma tasa- kaalu, kui mandrid oleksid päämiselt põhja poolkeral.

James Cook otsiski selles usus uut maailmajagu, kuid leidis ainult väikese-

maid saari sääil, kus pidi asuma muinas- jutuline maa. Maakera oma tasakaalu sellegipärast kaotand veel ei ole. Kuid Cook'i reisirid ja uurimised avastasid siiski uue maa, nimelt Lõunamere ime- de maailma.

13 - aastase poisikesena põgenes noor James laevale kaupmehe juurest, kuhu isa andis ta õpipoisiks. Igatsus

laiade merede järele viis ta Põhja- ehk Saksamerele. Päeval pidi ta tegema rasket tööd söelaeval. Öhtuti aga istus James raamatute juures, mis ta laevale oli võtnud kaasa. Matemaatikat ja täheteadust, meremehe tähtsamaid teadusi uuris ta sellal, kui kõik teised juba puhkasid.

1755. a. puhkes sõda Inglismaa ja Prantsusmaa vahel. Isamaa vajas tublisid madruseid, ja 27-aastane Cook oli esimeste hulgas, kes vabatahtlikult läksid sõtta. Kõige rohkem aga oli vaja meremehi, kes oskaksid mõõta mere sügavusi. Cook oli see, kes kartmatult vaenlase tule all töötas mereloodiga. Ta nimi sai kuulsaks kodumaal. Õine õppimine söelaeval kandis vilja.

1769. a. saadeti Cook laevaga „Endeavour“, mis oli kõigest 370 tonni suur, teaduslikule uurimisreisile Vaikse ookeani lõunapoolsesse ossa. Mitu kuud kestis sõit enne kui ta jõudis tundmatuile saarile. Need ristis ta Sõpruse saarteks. Saarte elanikud olid inimesesööjad, kes valgete käest meeldi võtsid paberit vahetuskaubana. „Inimese liha on pehme, kui paber,“ kiitis üks päälikuist Cook'ile.

Cook aga otsis ja otsis ikka uut maailmajagu. Selle asemel avastas ta ainult kaks suuremat saart, mis said oma nimeks — Uus-Meremaa.

Pettunult pöördus Cook oma laevaga tagasi ja sõitis Austraalia kallast mööda, et uurida kas Austraalia on otsest ühendust Uue-Guineaga? Tal sattus laev veealuse korallikalju pääle, kust pääsis siiski õnnekombel. Selle sõiduga määras Cook Austraalia ida kaldal tõelise kuju.

Ookeani kliima osutus laeva meeskonnale hävitavaks. Suurem osa madrustest oli haige (skorbut). Ka Cook ise oli palavikus. Pääle selle vajas laev hädalist parandust, sest pikal sõidul olid mereussid laevapõhja uuristand peaaegu läbi. Jaava saarel võetigi ette kõige vajalisem parandus, et siis kiiresti purjetada kodu poole. See oli kurb sõit. Peaaegu igapäev tuli merele tuua ohvriks surnud laevamehi. Viimaks ometi jõudis Cook õnnelikult kodumaa-le (1770. a.)

James Cook.

Kodus ei püsind Cook kuigi kaua. Ta uskus kindlasti, et kaugemal Lõunameres peaks asuma uus maailmajagu. 1772. a. asub ta jälle uurimisreisile, jätab jumalaga kodumaa ja purjetab kahe laevaga „Endeavour“ ja „Resolution“ Lõunamere poole. Udus laevad kaotasid teineteise silmist ja alles Uue-Meremaa ligidal kohtasid uuesti. Sel reisil tungis Cook lõuna pooluse sihis kunni 60 lauskraadini, sõitis Lõunamere ümberringi, aga ikkagi maad ei leidnud. Kui niisugune olekski leitud poolusele ligemal, ei oleks sellel maal olnud ühtki tähtsust Inglismaa kaubandusele. See oli suureks pettumuseks Cook'ile, kui ta kolm aastat kestnud reisilt kodumaale tagasi jõudis. Aga see oli siiski kuulsaim avastusreis: terve rida uusi saari Lõunameres kanti kaardile (Uued Hebriidid, Uus Kaledoonia, Norfolk j. t.); samuti selgus Antarkise tõelik kuju.

Cook'i reisimistung ei leidnud nüüdki rahuldust. Ta valmistus juba kolmandale reisile. Selle eesmärgiks oli avastada läbisõidutee Atlandi ookeanist Vaiksesse ookeani põhja poolt Kaanadat.

See tee pidi tooma Aasia varad ligemale Inglismaale.

Reis algas 1776. a. Möödudes Hää-Lootuse neemest, Tasmaaniast ja Uuest Meremaast ja sõites edesi põhjapoole, leidis Cook küll uued saared — Sandvichid, kuid läbisõitu Atlandi ookeani ta ei leidnud. Läbipääsmatud jääväljad Beeringi väinas sundisid ta pöörama tagasi. Ta tuli uuesti Sandvichi saartele.

Kui Cook esimest korda oma laevadega saartele ilmus, vaatlesid neid mustad saarte päriselanikud suure imestusega. Ühed arvasid, et laevad on hiigla suured kalad, teised pidasid laevamaste puudeks. Saare ülempreester aga seletas ime oma rahvale: see on valge jumala Lonos'e tempel ja Cook on jumalus.

Tagasisõidul aga oli laeval suur puudus toiduainetest, ja Cook pidi neid saarte elanikkudelt vahetama raudnaelte vastu. Valge jumal kaotas palju omast pühadusest mustade silmis: Jumal ei tunne nälga. Siis juhtus veel midagi, mis hoopis kõigutas saarlaste usu valgesse jumalasse: üks madrus suri laeval ja maeti saarele. Imestusega vaatasid saarlased surnukeha: kui jumal sureb, pole ta enam jumal. Ja kui järgmisel päeval madrused läksid saarele joogivett muretsema, lendas nendele igalt poolt vastu kivirahe. Võitluses madrustega sai surma üks

saarlaste päalik. Selle kaotuse pidid nad tasuma. Ööpimeduses hiilisid nad laeva juure ja ajasid säält ühe paadi ära. Cook ühes sõjariistus madrustega läks järgmisel päeval paati tagasi tooma. Ta ei tahtnud tarvitada kohe sõjariistu, vaid katsus kavalusega saada paati tagasi. Ta kutsus päaliku laevale läbirääkimisteks. See oligi nõus tulema laevale ühes oma kahe pojaga. Juba lootis Cook paati lunastada päaliku vabastamise hinnaga, kui korraga päaliku juure jooksis tema naine, paludes teda mitte minna valgete laevale. Ka teised saarlased kutsusid päalikut tagasi, ja see kuulaski nende sõna.

Õnnetuseks ligines samal ajal rannale paat naabrite päalikutega. Pahased ja rahutud inglased avasid nende pääle tule ja surmasid ühe päaliku. Tema vend tormas piigiga Cook'i kallale, et tasuda oma venna surma. Algas päris lahing inglaste ja saarlaste vahel. Cook'i tabas pähe ühe saarlase kivi ja ta kukkus maha. Jumal, kes langeb, ei ole enam jumal. Hirmsa ägedusega tungisid kõik saarlased Cook'i kallale ja lõpetasid ta elu. See oli 14. veebruaril 1779. a.

Paat aga, mille pärast tekkis tüli, vedeles kaua aega üksikus vaiksuses lahes. Saarlased võtsid temalt ainult jumalikku rauda, naelu... 1874. a. püstitas inglise valitsus säääl kohal mälestussamba selle suure mehe auks.

Aineil J. K.

Cortez.

neljakümne torniga, nii et oli päris omaette kindlus. Kõige kõrgem torn seisis keset suurt välja, millel pühi peeti ja usulisi mängu. Selle hästi sillutatud ja korraspeetud välja ümber asetus palju toredaid hooneid, milles olid üksikute jumalate rohkearvulised kabel-templid, preestrite elukorterid ja ka rohkesti haudu. Ükssada seitse astet kerkis see vägev torn ülespoole ja lõppis ülemas otsas lameda katusega, millel oli veel kaks avarat saalisarnast ruumi. Sääal asusid pääjumalate kaugelt üle inimsuurused kujud, mis olid valmistatud puhtast raskest kullast ja kalliskividest või aimest, mille kokkusäade kohta Cortez hispaania kuningale andis otse kohutava seletuse. Mitmesuguseist seemneist ja juurviljadest sõtkusid preestrid taina, mida nad ohverinimeste südameverega järjest niisutasid! Eelmainitud torni kõrgel platvormil seisis suur jaspiskivi pakk. Pääle selle, kui ohvrid ebajumala majade ees tantsima oli sunnitud, võeti neil sel kivipakul süda elavast kehast välja ja segati värsket veri tainasse. See kestis nii kaua, kui suu-

reks jumalakujuks vajaline osa tainast valmis oli. Oli nüüd ebajumal valmis, siis toodi talle ohvriks alles tuksuvaid inimsüdameid, ja kui olid pühad, või kui preestrid mingipärast tahtsid võita jumalate erilise poolehoidu, siis võiti ja pritsiti nende nägusid jälle inimeste südameverega.

Asteekide ülimalt ja verejanulisemat ebajumalat, kellele need kõige koledamad ohvrid toodi, nimetati Huitzilipohtli. Ta oli olnud asteekide esimene kõikvõimas rahvajuht, kes siis pärast jumalaks ülendatud. Tema juhatusel olid asteekid umbes neljanda sajandi alul tulnud Anahuaci kiltmaale, sääalt endised elanikud, tolteekid, ära ajand ja arvurikaste naabersuguharude vallutamise läbi põhja pannud sellele vägevale riigile, mida valitses Montezuma nüüd.

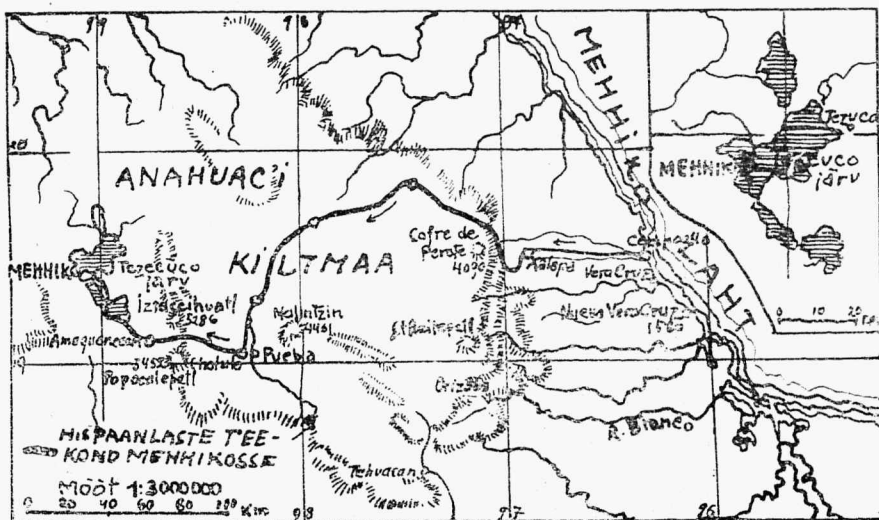
Seks koledaks ebajumalateenistuseks vajasis selleaegsed mehhikolased iga aasta umbes 20.000 inimest, keda kohale muretseti osalt naabersuguharude poolt sunduslikkude maksude näol, osalt aga rööv- ja sõjakäikudel vangideks püüti. Tapetud ohvrite kolbad*) laoti püramiididena üles, ja mõned Cortezi kaaslasist teadsid tõendada, et nad ühesainsas sääaras kolbapüramiidis 136.000 inimpeäd olevat lugend!

Nende veriste usukommete tõttu oli kogu asteekide rahvas naabritele otse hirmutiseks. Sellest tuli ka, et vahva hispaanlane, kes oma väikese salgaga kartmata otse kui lõvikoopasse läks, neile piinatud naaberrahvastele tõesti näis valgusejumalana, kes tuli ühe võrratult vägevama valitseja ülesandel neid päästma Montezuma ja üldse asteekide hirmuvalitsusest. Ka Montezuma ise tunnistas ju Cortezi oodatud valgusejumalaks, kuid siin olid tal samased mõtted, kui omal ajal kuningas Herodesel, kui ta kavalusega uut Juuda kuningat tabada ja tappa kavatses. Selles pidi Cortezki varssi selgusele jõudma.

Montezuma vangistamine ja surm.

Mõni päev pääle piduliku vastuvõtmist Montezuma juures sai Cortez rannast sõnumi et ta asundus sääal

*) Kolp (kolba) — pääluu.

Hispaanlaste teekonna kaart.

vallutatud, kaks hispaanlast surmatud ja salga ülemjuht surmavalt haavatud. Siin oli äraandmine mängus, ja Cortez ei kahelnud põrmugi selles, et Montezuma asjast teadis. Seepärast nõudis ta temalt süüdiolivate asjaosaliste karistamist ja otsustas ühtlasi ka oma isikliku julgeoleku tagatiseks ajaviimata kuninga isiku oma võimusesse võtta, kui kõige tähtsama pantvangi.

Alul pakkus Montezuma oma poja ja tütre pandiks; kui aga Cortez sellega rahul ei olnud, ja vägivallaga ähvardas, allus ta ja andis end hispaanlastele vanggi. Kui rahvas seepeale kuninga vabastamist hakkas kavatsema, rahustas ta neid ise ja ütles, et ta end vabatahtlikult hispaanlastele pandiks luband.

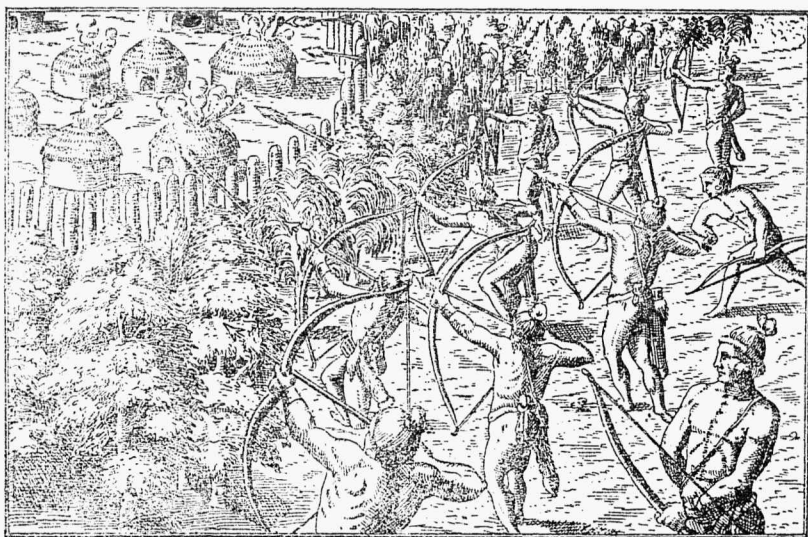
Hispaanlased käsitelid oma vanggi talle kuuluva täieliku lugupidamise ja auga, lubades talle elada õukonnaelu, nagu seni ta enese lossis. „Nii hää oli minu ümberkäimine temaga,“ jutustas Cortez, „ja nii suur rahulolek minuga, et ma pea juba julgesin talle vabadust pakkuda, teda paludes jälle ta enese ruumidesse elama asuda. Ta aga ei tahtnud minna, sest ta olla otsustanud Tema Majesteedi vasalliks hakata, ja selles tahta ta nüüd ka oma alamad panna veenduma.“

Cortezi kahtlus Montezuma vastu oli küllaldaselt põhjendatud. Kui his-

paanlaste asunduse hävitaja mässuline kaazike kuninga käskjalgade poolt ühes ta viieteistkümne päalikuaga Mehhikosse toodi ja Cortezi poolt tulesurma mõisteti, tunnistas ta ühes oma kaaslasiga tuleriidal, et tema ja teised tegutsenud ainult kuninga käsul. Nüüd lasi Cortez salakavala Montezuma, kui äraandliku mässu peaalgataja, karistuseks raudu panna. See oli kõige sügavam alandus, mida ta kuningale rahva ees võis osaks saada lasta. Pärast seda kingiti talle küll vabadus, kuid Montezuma ei julgenud nüüd enam hispaanlaste kaitsest loobuda ja jäigi elama vangistuse ajal talle määratud lossi.

Kui nüüd kuninga vennapoeg, ühes 150.000 elanikuga, naaberlinna vürst maaisandaga alandavalt ümberkäimisele lõpu tahtis teha, vangistati vandeseltslased Montezuma enda käsul, ja maa tähtsamate kodanikkude juuresolekul kuningas Montezuma tunnistas pidulikult enese ja oma maa alluvaks Hispaania valitsejale. Oma alamate avalikul koosolekul andis ta teada, et ammuaegne enustus valgusejumala tagasitulekust olla nüüd täide läind, ja et nüüd kogu rahvas peab teenima suure kuninga Karli kindralit ning nõutud maksud temale maksma.

Tahtes või tahtmata asteekid kuulasid oma kuninga käsku ja kuude viisi

Põhjaindiaanlased lasevad vaenulist küla põlevate nooltega.

matkasid hispaanlased hädaohutult risti-põiki mööda maad, seda koloniseerides ja kulla ning kallasasjade näol kuningas Karlile maksusid sisse nõudes. Salaja oli aga mässusäde üle kogu maa hõõgumas ja varitses ainult parajat aega loitmiseks, sest mitte üksi kuninga püha isikut ei olnud Cortez roojastand, vaid kui õige kristlane, oli ta asteekide inimeseohverduse vastu valjude abinõudega välja astund. Ja see indiaanlaste poolt ihaldatud kättemaksumatund oligi lähedal.

Maavalitseja Velazquez'i haavatud uhkus ja kättemaksumihimu ei olnud vahepääl vaikind, ja ekspeditsioon sõnakuulmatute vangistamiseks ning karistamiseks oligi teel. Velazquez'il oli läind korda kaheksateistkümmend laeva tarviliselt varustada, ja ühel päeval maabus maavalitseja volinik päälük Panfilio Narvaez ootamatult Vera Cruz'i lähedal kaheksakümne hobuse, kaheksasaja mehe ja seitsmeteistkümmend kahuriga, tähendab tublisti suurema väega, kui oli Cortezil käsutada.

Oma nii juba kardetavas seisukorras mõjus see teade Cortezile ja ta meestele kui pikselöök. Kõige päält katsus ta vastasega kuidagi rahulikult teel kokku leppida. Kuid Narvaez las-

kis saadikud vangistada, kuulas neilt teateid Cortezi seisukorra üle ja nõudis ta ohvitseridelt ning indiaanlastest lepinglasilt oma poole ületulekut, sest ainult tema, Narvaez, olla Hispaania kuninga poolt säädusepärast kinnitatud kindral ja kohalik asetäitja kuberner.

Selle reiviku*) ilmumine ei ähvardand mitte üksi Cortezilt röövida kogu ta senniste vaevarikastepüüete vilja, vaid isegi nurja ajada tema poolt ettevalmistatud ja alatud selle laialdase ja rikka maa alistamise hispaania kroonile. Ja kui uutel pääletulijail korda läheks viihaste asteekidega ühineda, oleks Cortez päästmatult kadund.

Ainult kiire ja järsk otsustamine võis siin aidata. Ka Vera Cruz'i käsutaja ei olnud end Narvaezi ilmumisest heidutada lasknud, vaid oli tema saadikud sidund ja koormakandjate mehhi-kolaste seljas Cortezi juure saatnud. Viimane võttis nad lahkesti vastu, et pea nende südameid võttis ja neilt teada sai, et ka Narvaez'i soldatid Cortezist sugugi ei olnud halvast arvamisest. Ei võind seepärast aega kaotada. Cortez jättis kuningas Montezuma ja oma väekorteris kokkukuhjatud varanduse kaitseks sadaviiskümmend meest

*) Reivik — võistleja, rivaal.

kohale ja ruttas ülejäänud osa truude meestega, keda oli ainult kakssada kuuskümmend hispaanlast ja kakstuhat indiaanlast, Narvaez'ile vastu ning vangistas ta salajasel öösisel päätungil. „Kui meie sisse tungisime,“ jutustab Bernal Diaz, „oli kottpime ning sadas tugevasti ja alles hiljemini tõusis kuu; aga see pimedus oli meie suureks kasuks, sest öösel lendles ümber hulk tulisitikaid, mis aga Narvaez'i meestest meie muskettide*) sütiseiks peeti, nii et nad meie laskeriistade arvu endile eriti suureks kujutelid.“

Pääliku ja ta lähemad poolehoidjad saatis Cortez tugeva vahisalga saatei Vera Cruze; teised sõdurid tulid vastu-panejuta tema poole üle, ja öösisel võitluses langend kahe mehe asemel nägi nüüd julge väepäälik oma sõjajõu kahe-saja mehe ja kaheksakümne hobuse võrra suurenuna. Indiaanlased jõudsid alles teisel hommikul kohale; Cortez oli nad meelega võitlusest kõrvale hoidnud, et nad ei näeks valgete hävingut ja ka tema enese võitmatuses ei hakaks kahtlema. Üliloomulik aupaistus, mis indiaanlaste silmis valgeid senni kaitsvalt ümbritsend, oli niigi juba pooleldi kadumisel.

Aga vaevalt jõudis Cortez sellest võidust rõõmustada, kui Mehhikost saabus õieti halb sõnum. Ühe indiaanlaste ohvripüha puhul oli säälse väeosa päälilik liig väljakutsuvas kergemeelses valjuses lasknud maha tappa kuussada suurtsugu asteeki noormeest, kes Montezuma vabastamiseks mässi olid algatand. See lõpetas pikameelsete indiaanlaste kannatuse, kogu linnas tekkis avalik mäss; indiaanlased piirasid väikese hispaanlaste salga enda asukohas ümber, nii et nad ilma välise abita kaua vastu panna ei oleks suutnud.

Kiiresti pöördus Cortez Mehhikosse tagasi. Muidu harilikult ikka nii elavas linnas valitses surmavaikus, ja vaevalt jõudis ta oma nüüd õnneks nii arvurikka väe paigutada ümberkaudseisse lossidesse ning kindlustada laagrikoha, kui juba algas võitlus.

Kõrvulukustava sõjakisaga tungisid lõpmatud indiaanlaste hulgad hispaan-

Montezuma.

laste kindlustuste pääle, ja poleks olnud Cortez'il kahureid, oleks ta kogu oma väega selle suure ülevõimu meelegeitlikust tormihoost tingimata tallatud pihuks ja põrmuks. Majade seinad ja rõdud olid karused noolte ja viskrelvade suurest hulgast, ja losside õued olid kaetud viskekividest. Ka polnud asteegid sugugi halvad sõdurid, kes võitluses oleks joonsnud läbiseegi ilma käsu ja korrata. Nende väejõud olid jagatud pea euroopalise korra järele rügementidesse ja kompaniidesse, kus valitses kindel mõiste ja vahakord ülemate ja alamate vahel. Reamehed kandsid kaitseks kergemate viskerelvade vastu puuvillasoomust, ülemail olid aga kaitseks hõbedased või kullased kaitseriided ja sulilehitud puukiivrid. Pääle ambu ja noole kandsid nad mõõku ning tarvitasid lahingunuia ja oda; ka olid

*) Muskettide — püsside.

nad suured, tugeva kehaehitusega mehed, kellega eurooplased ilma oma tulirelvadeta vaevalt oleksid saand valmis. Teisel päeval katsus Cortez oma kardetud ratsanikkudega välja tungida, kuid ilma suurema tagajärjeta, sest tema kindlustust ümbritsev puna-pruun inimtüür näis aina kasvavat, olgugi et püssi- ja kahuritulest indiaanlasi riidade viisi maha niideti. Kahurimehed ei tarvitsend sugugi sihtida, vaid lasid ainult huupi pääletungijate tihedaisse hulkadesse. Surmapõlgavalt aga tungisid ikka uued vaenlaste hulgad pääle ja majakatuseilt sadas valgeile kaela raskete kivide rahe. Cortez lasi lähemas ümbruses majad maha põletada, kuid asjata — neid oli nii lõpmatu palju ja tuli ei saand ka sugugi laiuda, sest tihedad veekanaalid olid igal pool tõkkeks.

Ikka veel oli kuningas Montezuma hispaanlaste võimuses, ja kuna ta nähtavasti linnas möllavas mässus kaastegev polnud, kohtlesid hispaanlased teda endiselt sõbralikult. Kuna Cortez pea mõistis, et ilma toiduainete ja jookivee juureveota ta kogu oma väega keset vaenlasi paratamatult hukkub, ei jäänd muud üle, kui mõtelda aegsasti tagasimineku. Selle teostamisel pidi Montezuma poolte vahelsobitajana oma abj pakkuma. Ta saadeti ühe maja katusele, kust ta oma isiku ja ülesastumisega oma alamaile niivõrd pidi mõjuma, et hispaanlastele vaba tagasipääs kindlustatakse.

Häbitava vangisoleku tõttu valgete käes oli aga kuningas oma lugupidamise rahva juures kaotand; päälegi oli juba tema vend ta järeletulijaks valitud. Kui ta sääl nii seisis, troonist lahti tehtud valitsejana, oma endiste võimumärkide ja eheteaga, ning rääkis hispaanlaste sõbralikkusest ja nende äramineku kavatsusest, söimati teda rahva poolt paindlaseks ja pelguriks ja lõpliku vastuse asemel haavati ta raskesti noolte ja viskekevivatega.

Kui ta pärast seda uimastusest ärkas ja täiesti teadlikuks sai talle rahva poolt osaks saand alandamisest, rebis ta sidemed oma haavult ja suri kolme päeva pärast.

See oli 30. juunil 1520. a. Cortez austas tema pärast langend asteekide kuningat ja laskis tema korjuse indiaanlastest vangide läbi vaenlastele üle anda matmiseks, mis ka sündis au ja seisuse kohaselt. Pärast Montezuma surma polnud enam midagi, mis indiaanlasi oleks hoidnud tagasi, ja nad vandusid relvi mitte enne panna maha, kui on langend viimne hispaanlane.

Kurb öö.

Kaks päeva pärast Montezuma surma oli Cortez tagasimarsiks valmis. Nälg ja veepuudus muutus juba äärmiselt hädaohlikuks, ja lakkamatuis võitluis laagrikohta kaitstes kahanes hispaanlaste sõjajõud pikkamööda kurnis märgatavalt. Ühel päeval oli neil kaheksakümmend haavatut. Nii võis lõppeks tunnigi välja arvata, mil võitlejate viimne salgake on sunnitud alla andma ja ühes haavatutega indiaanlastest hoolimatult maha tapetakse. Sest mingit halastust polnud ju neilt vihat ja verejanust poolhullund metslasilt oodata. Juba olidki nad tormijooksuga vallutand ühe osa hispaanlaste kindlustusi, muuseas ka kabel-kiriku, mille hispaanlased ühte endisse eba-jumalatemplisse endile olid sisse sääd- nud, ja selle hoone lampkatusest valit- sesid nad oma hästitrehvavate viske- relvadega pea kogu laagri üle. Rahu- pakkumised ja vaba äramineku võima- luse palved lükati mõnitavalt tagasi. Nad saavat küll aru, seletasid nad, et paljud neist veel surema peavad, kuid see ei muutvat nende kindlat otsust, kõik üheskoos surma minna, kui nad aga sääljuures saavad hukata ka viha- tud hispaanlasi. Pangu ainult Cortez tähele linna tänavaid, välje ja katuseid, kui tungil täis on need ikka veel ini- mesi. Kui ka iga hispaanlase pääle langeks 25.000 indiaanlast, siis tuleks lõpp hispaanlasile ikka varemini kui indiaanlasile!

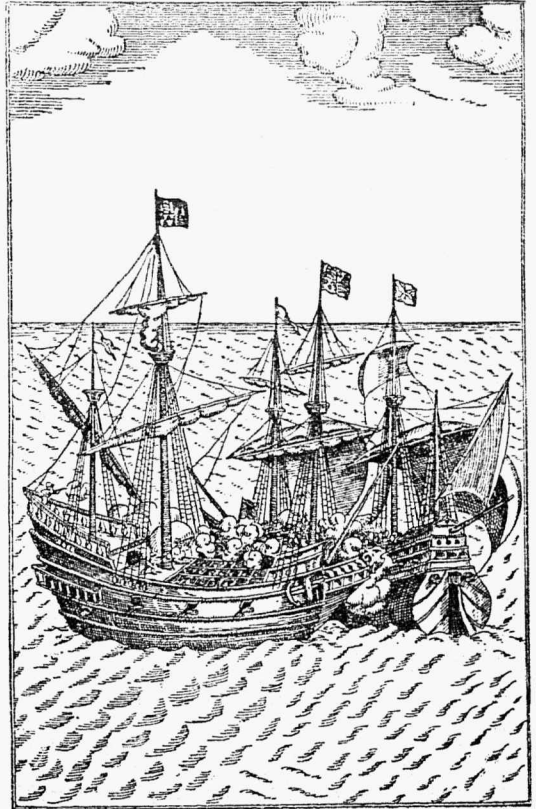
Hispaanlased olid oma kangelasju- higa eesotsas senni saatnud korda ju- ba nii mõnegi vahvuse ime, kuid taga- situlek Mehhikost kujunes kõigest suu- remaks, auväärsemaks, aga ka koleda- maks sõjateoks, mida tunneb ajalugu.

Ainult üks tee viis linnast välja, sest indiaanlased olid kõik maaleviivad tammid hävitand päale ühe, ja seegi oli veel paljudest kanaalidest läbi lõigatud, mille sillad vaenlasist maha kistud. Veesõiduriistu Cortez'il polnud, kuna aga indiaanlaste kergeid, kärkeid paate liikus terved parved ümberkaudu järvedel.

Montezuma varandusist keiser Karli jaoks määratud kulla usaldas Cortez truimate indiaanlaste hoole ja lubas päale selle igale soldatile senni kokkutoodud varanduskühjadest nii palju omandada, kui kalju keegi pidas võimalikuks kaasa võtta. Ja nii mõnigi mees- test, kõigist juhataja manitsusist hoolimata, koormas endale liig palju selga, nii et enam vabalt ei saand tarvitada relvi ja seetõttu pidi jätma oma elu.

Nii lahkusid hispaanlased 1520. a. 1. juuli ööl oma kindlusest Mehhiko linnas, olles kõik kindlasti otsustand neid piiravast ääretumast indiaanlaste müürist raiuda läbi ja jõuda vabadusele. Cortez oli aegsasti lasknud valmistada kantava silla, mis esimesest kanaalist üleminekul osutus hästi kõlvulikuks. Vihma aga sadas ojana, ja märgadel, vasttatuhtud palkidel libisesid ja komistasid hobused; ka kohutas neid vaenlaste vali sõjakisa, nii et nad peruks läksid, ümber pöördusid ja hispaanlaste oma ridade päale tormasid või tammilt vette söötsid. Kogu tamm oli aga indiaanlasi täis, nii et säält muidu ei saand edesi, kui tuli neid ajada hobuste alla, raiuda maha või tõugata järve. Õnnetuseks lõi ühest kanalist üleminekul sild ümber, kõik päälolijad vette paisates. Taganttulijad ei näind aga kottpimedal ööl midagi, mis rongi eesotsas sündis, tungisid ikka edesi päale ja langesid ka kanaali, nii et see pea inimeste ja hobuste kehast täitus.

Metsikus võidujoovastuses söötsid indiaanlased mõlemalt poolt paatidega kohale ja kitsas veeharus algas meeletlik võitlus, ilma et voolavas vihmas ja paksus pimeduses sõbra ja vaenlase vahel suurt vahet oleks saand teha. Veekanaalide ja tammil asuvate vaenlaste hulkade vahele kiilutud, rõhusid

Niisuguste laevadega sõitis Cortez Mehhikosse.

hispaanlased ainult päättult ja plaanilt edesi, minnes pimesi üle elava silla kanaalis, varssi aga ikka jälle uue lah-tise kanaali juure jõudes, mis omakord samuti inimestega pidi täis aetama, ja kus pärismaalased paatides uusi ohv-reid ootasid. Igaüks võis ainult oma elu päästmisele mõelda, ja kes ei langend indiaanlaste noolte ja nuiade all, oma seltsimeeste jalge all rusuks ei tallatud või verest punetavas vees ei up-pund ja end ujudes maale tahtis päästa, püüti kinni hõiskavaist indiaanlasist ammuoodatud ohvriks ebajumalaile, kes nii kaua juba olid pidand olema ilma värske südamevere roimalise lõhnata. Kõigest hoolimata aga läks ülemjuhata-jal Cortez'il ühes viie ratsaniku ja saja jalasõduriga korda sillaavaused läbi ujuda ja õnnelikult jõuda kindlale maale.

Kui lõppeks oli jõutud üle kõikidest kanaalidest, kogus Cortez oma meeskonna ellujäänud riismed kokku ja käsutas

nad kiires korras edesi. „Ma ise aga,“ nii seisab ta aruandes, „ühes kolme või nelja ratsa- ja umbes kahekümne jalamehega, kel oli julgust jääda minu juure, moodustasin järelväe eelminejate kaitseks. Lakkamatus võitluses indiaanlastega jõudsimme viimaks ühte linna, mille nimi oli Tlacuba ja mis asus juba väljaspool tammi. Jumal aga teab, missuguseid raskusi ja hädaohte ma sääljuures nägema pidin. Iga kord, kui ma astusin vaenlasele tõrjuvalt vastu, sain nooltega ja pikkade viskeodadega otse täis tikitud ja kividega lausa üle külvatud. Kuna meil oli mõlemal pool vesi, haavasid nad meid, olles ise kaitstud ja kartuseta. Kes neist ajuti maale ronisid, söötsid kohe jälle vette, niipea kui neile pääle tungisime; seetõttu said nad üldse vähe kannatada. Ka ees ja külgedel käis võitlus; kõige ägedam oli see siiski taga, kus kogu päälinna rahvas meie vastu oli tulnud välja.

Tlacuba linna jõudes leidsin oma mehed kõik ühele platsile kokku kogunult. Keegi ei teadnud, mis hakata pääle. Käskisin nad kiires korras linnast lahkuda ja tõtata vabale väljale, enne kui indiaanlased jõuavad end koguda, ümberkaudseile katusile asuvad ja säält alustavad hävitava kallaletungi. Eestulnud mehed aga ei teadnud teed välja. Jätsin nad siis seljataguse kaitseks ja asusin ise etteotsa, kuni mul läks korda jõuda linnast välja. Ühel põllul peatusime ja ootasime teisi. Võitlesin siin indiaanlastega senni, kunni kogu minu meeskond meist oli jõudnud minna mööda, ja jalamehed ühe lähedase künka ja sellel asuva torni vallutada, ilma vähematki kahju saamata. Sest ma ei taganend kohalt ega lasknud oma vastaseid edesi, enne kui küngas oli täitsa meie võimuses.

Jumal aga teab, missugust tööd see nõudis ja missuguseid raskusi siin tuli kannatada. Meile üldse veel üle jäänd kahestkümnestneljast hobusest polnud enam ainustki, kes oleks veel suutnud joosta, ei olnud ka enam ainustki ratsanikku, kes oleks veel suutnud kätt tõsta üles ja ei ainustki vigastamata, teenistuskõlvulikke jalasõdurit. Torni jõudes kindlustasime end sääli. Vaenlased

aga piirasid meid ümber ega lasknud meid kogu öö jooksul ainustki tundi puhata.

Nime all „kurb öö“ on see kole taganemine Mehhikost kirjutatud veriste tähtedega ajaloo tahvlitele, pärastiste sisserändajate lastele ja lastelastele kauaaegseks kohutavaks mälestuseks! 1300 hispaanlasest langesid sel ööl verjanuliste indiaanlaste käte all 860 meest, samuti tapeti maha kõik Cortez'ile truuskis jäänud pärismaalased-lepinglased ja saatjad, nende seas ka Montezuma kaks tüdart ja poeg. Kõik kuld ja kalliskivid, samuti kõik kahurid läksid kaotsi. Popotla juures ühe seedripuu all, mida veel tänapäev näidatakse, vaatas Cortez üle kokkukogund riismed oma senni nii uhkest väest, kes veel mõne päeva eest oli säädusi määrand vägevale asteekide kuningriigile.

Tlacubast läks Cortez ühe truu tlascalase juhatusel põhja poole ja jõudis 7. juulil Teotihuacani kuulsate püramiidide juure, mida nimetatakse „jumalate eluasemeks“ ja mis praegugi on veel osalt alal hoidund vanemaid ehitismälestisi Mehhikos. Indiaanlased jäid aga neile alati kannule, ja kui Cortez teisel päeval Otumba linna juures puhkas, sai ta kahest kiviviskest raskesti haavatud. Sellest hoolimata pidas ta end väga südilt üleval ja juhtis, ise ikka eesotsas olles, endist viisi oma kurnatud sõjaskalku, kes päälinnast lahkumisest saadik midagi muud polnud söönd, kui vähe keedetud või küpsetatud riisi ja rohte, mida sõdurid kaljudelt ise kogusid.

Teisel pool Otumbat astus 200.000-meheline indiaanlaste sõjavägi surmani väsinud ja piinatud hispaanlasile vastu ja piiras nad igast küljest ümber. Nüüd hakkas juba isegi Cortez kahtlema pääsemise võimaluses, kuid tormates surmapõlgusega edesi, julgustas ta siiski veel oma kurnatud mehi uhke hüüdega: „Täna ei ole veel see päev, kus meid võidetakse!“ Ja suurima hädaohu hetkel päästiski ühe tema ohvitseri julgetu tegu hispaanlased kindlast surmast.

Kõige ägedamas võitluses nägi rüütel Juan Salamanca korraga keset vaenlastemõllu nende väe võidumärki või stan-

darti. Ruttu kogus ta enda ümber mõned ratsanikud, tormas nendega marulise hooga vaenlase pääle, kõik eesoleva maha ajades ja maha raiudes, kiskus vaenlase väe pühaduse oma kätte ja surmas seda kandva suurusugu kaarikese.

See vägitegu avaldas indiaanlaste väesalkadele võrratut mõju, ja kuna ülema väejuhi langemine tavaliselt ikka oli märguandeks üldisele põgenemisele, siis lagunes korruga elus soomusmüür, mis senni Cortez'i ja tema väikese salgakese ähvardas elusalt lämmatada.

Pärast seda, kui nad mõni päev segamatult olid puhand, jõudsid nad viimaks Tlascala maakonda, kus nende indiaanlasist lepinglased truuduses neile maakonnapiirile vastu tulid ja neid häämeelega enda juures vastu võtsid. Sinna jäädi puhkama ja kanti hoolt haavata, kõige päält aga Cortez'i, eest, kelle seisukord juba oli hakand tõsiselt pahenema. Aegamööda tuli meestesse tervis ja jõud tagasi, ja peagi oli Cortez'i vahva, olgugi väikeseksjäänd meeskond jälle valmis uuteks võitlusteks ja uutele vahvatele tegudele.

(Järgneb.)

Raadio vastuvõtu puudustest.

Dipl. ins. E. Maltenek.

(2. järg.)

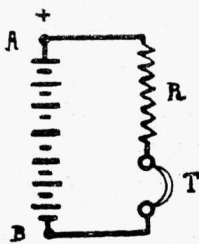
Raginat ja kahinat on vastuvõtu suurimad vaenlased. Nende põhjus võib olla vastuvõtja ise, kuid tihedamini tulevad nad väljast, antenni ja maajuhe kaudu. Esimesel juhul on viga parandatav, teisel aga võib raginaid ehk ainult nõrgendada, kuid mitte täitsa kõrvaldada.

Et jõuda selgusele, kus on raginate allikas, lahutame antenni ja maa vastuvõtjast. On vastuvõtja, patareid jne. korras, siis kaob ragin täiesti; ainult väga tugeval reaktsioonil kuulub nõrk kahin, kuid viimane eraldub välistest raginatest oma ühtaolise ja kestva iseloomuga. Niisugusel juhul tulevad kõik raginat väljast; nende tekitajaks on atmosfäärilised laengud ja tehnilised elektrisääded (vigased mootorid, arstiaparaadid, masseerimisaparaadid jne.). Neid raginaid vastuvõtjas kõrvaldada ei saa. Nad jäävad küll märksa nõrgemaks, kui tarvitada õige nõrka reaktsiooni, kuid seda võib teha ainult suurel ja võimsal vastuvõtjal. Ka sumbutamise teel võib raginaid teataval määral nõrgendada. Lülitame, näiteks, esimese madalsagedustransformatori sekundäärühisega paralleelselt reguleeritava kõrgeoomilise takistuse R (0—200.000 oomi), siis võib viimasega reguleerida tooni

kõvadust (joon. 1). Kuigi vastuvõetav toon nõrgeneb ühes raginatega, siiski võib märgata, et raginat kahanevad pisut suuremal määral kui vastuvõetav toon.

Hääks abinõuks välisraginate vastu on võimalikult lühike antenn. Küll on lühikesel antennil vastuvõtt ise ka nõrgem, kuid raginat nõrgenevad suuremal määral kui vastuvõtt ise. Eriti tugevamatel vastuvõtjatel (4—5 lampi) on väga soovitatav lühike, 30—35 m pikkune antenn (arvatud maalüljast kuni antenni lõpuni). Väikestel vastuvõtjatel jääb nii lühike antenn kahjuks liig nõrgaks. Ka antenni siht võib mõjuda raginate tugevusele. Näiteks Tallinnas on üks suurematest raginasünnitajatest elektrijaam. Neis kohtades, kus tramm läheb otse mööda, peaks antenn tingimata olema sihitud risti trammijuhedega. Lühike ja kõrge, trammiga ristamisi sihitud antenn võimaldab ka neis kohtades kaunis hää vastuvõtu.

Tehnilised raginat — ja need on suuremates linnades palju tülikamad kui atmosfäärilised — kanduvad suurel määral edesi veektorustiku kaudu. Kui sama torustik on maaühenduseks, siis kuulduvad nad eriti valjult. Sellepärast on väga soovitatav eraldi maaühendus, mille juure aparaadi juhe läheb otsemat teed. Kahjuks on hää maaühenduse ehitamine paljudes kohtades õige raske ja kulukas ülesanne. On aga eraldi ehitatud maaühendus halb, siis töötab ta veel puudulikumat kui veektorustik. Sellepärast tuleb igal

Joon. 1.

üksikul juhul põhjalikult kaaluda, kas suudame üldse ehitada korralikku eraldi maaihendust. Kui näib, et see on raske, siis jäägu parem veetorstik. On aga võimalus tõesti hää maaihenduse ehitamiseks, siis teeme seda, sest sellega võidame väga palju!

Maaihenduse ehitamine on seotud eriti suurte raskustega kõrgematel kohtadel, sääli, kus põhjavesi on sügaval. Et saada hää maaihendus, tuleb niisugustel kohtadel vahest paarikümne jala pikkune raudtoru ($1\frac{1}{2}$ —2") maa sisse ajada. On maakiht sellejuures veel kivine, siis on see raske ülesanne. Madalamatel kohtadel aitab 10—12 jala pikkusest raudtorust ning selle maa sisse ajamine on juba märksa kergem. Alla 10 jalga ei tohiks see toru üldse olla. Selles patustavad praegugi veel meie raadioärid ja „eriteadlased“, kes harilikult lepivad 3—4 jala pikkuse, maa sisse

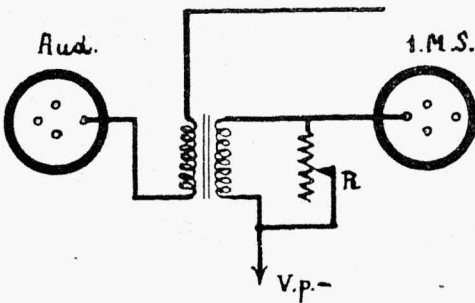
ragina põhjuseks. Patarei viga võib märgata järgmisel katsel (joon. 2): lahutame patarei vastuvõtjast ning ühendame tema poolused (A ja B) telefoniga T, mis lülitatud järjestiku suureoomilise takistusega R (umbes 10.000 oomi.) Kui patareis on viga, siis kuulub telefonis vahete-vahel raginat, eriti siis, kui patareid liigutada või raputada. On patarei korras, siis ei tohi telefonis kuuluda väiksematki raginat.

Vahest on ragina allikaks halb kontakt kütteakumulaatoril. Harilikult märkab seda, kui puudutatakse küttejehesid ja akumulaatori klemme: ragin kõveneb või kaob siis puudutamise silmapilgul. Põhjuseks on siin harilikult must ehk oksideeritud kontakt. Vahest juhtub ka, et akumulaatori mõni plaat on murdunud lahti või pragunenud. Niisugusel korral kuulub raginat, kui vajutada akumulaatorist väljatulevatele tinaelektroonidele.

Tihti sünnitab ragina murdunud juhe, kas patareide või ka telefoni ehk valjulrääkija oma. Viga leidub kergesti, kui kuulamise ajal kõik juhed üksikasjaliselt läbi katsuda: vigastatud koha külge puutumisel kuulub ikka väike naksatus, või ragin kaob järsku mõneks silmapilguks.

Vastuvõtjas eneses on ragina põhjuseks kas halb kruviühendus, puudulik jootmiskoht või mõni lamp. Kõigepäält tuleks proovida järele lambid. Selleks võtame esimese lambi pesast ja paneme tema asemele uue. Kui ragin ei kao, siis proovime samal kombel teise, kolmanda jne. lambi. Ei ole viga lampides, siis vaatame hoolega järele, kas on kõik kruvid hästi kinni tõmmatud ja kas ei ole mõne kruvi vahele tinutamise ajal jooksnud tinutamisrasva. Leiame kahtlase koha, siis puhastame kruvi ja tõmbame ta hästi kinni. Pääle selle uurime põhjalikult jootmiskohti ja joodame iga kahtlase koha uuesti. Ka lambipesad võivad olla puuduliku kontaktiga, sellepärast silmitseme neid lähemalt. Väga tihti annab raginat halb võretakistus; eriti kahtlased on harilikud siliitpulgakesed; nende asemele tuleks panna näiteks Loewe-takistus, mis iialgi ei sünnita raginat.

Raginad on niivõrd tülikad segajad, et vastuvõtja omanik ei tohiks enne puhata, kunni tema aparaat neist vabaneb täielikult.

Joon. 2.

loodud raudoraga. Igal juhul tuleb silmas pidades, et maaihendus võib töötada hästi ainult siis, kui ta ulatub põhjaveeni ja kui maaga kokkupuntuv pind on küllalt suur (s. t. kui toru on küllalt jäme). Aparaadilt tuleb maajuhe peab teadagi toru külge olema joodetud, sest see on ainus kõlbulik ühendusviis.

Vastuvõtja enese raginad kestavad edesi ka pärast seda, kui antenn ja maa on aparaadist lahutatud. Neid võime kõrvaldada igal juhul. Peame ainult üles otsima raginate sünnitaja. Vigane või vana anoodpatarei on ehk kõige tihedamini

Loodusesõbra nurk.

Silmapettuste seletusi (vt. „Noorusmaa“ nr. 9.).

Joon. 1 — kaks täiesti rööbiti tõmmatud joont kiirte keskkohal laiali minevat.

Joon. 2 — Suuremad ja väiksemad ringid on asetatud nii, et ülemise rea

alumised ääred ja alumise rea ülemised ääred moodustavad omaette sirgjoone. Silmale aga paistavad need mõlemad kõveratena kumerusega ülespoole.

Joon. 3 — Kujude alumised küljed on võrdsed; kuid kausi põhi näib pikem olevat kui „vaasi“ oma.

Joon. 4 — Valgete „teede“ lõikamisel paistavad hallid täpid.

Joon. 5 — Jooned on paralleelsed, kuid näivad ühes otsas laiali minevat.

Joon. 6 — Ühel sportlasel peakski olema X-jalad, teisel O-jalad. Mõlemate jalad on tõelikult täiesti sirged.

Joon. 7 — Rasvase joonega tõmmatud kujud on täpsed ruudud; siin nad näivad aga moonutatuina.

Joon. 8 — Vasakpoolne üks oleks nagu kitsam, tõelikult on mõlemad üksed ühelaiused.

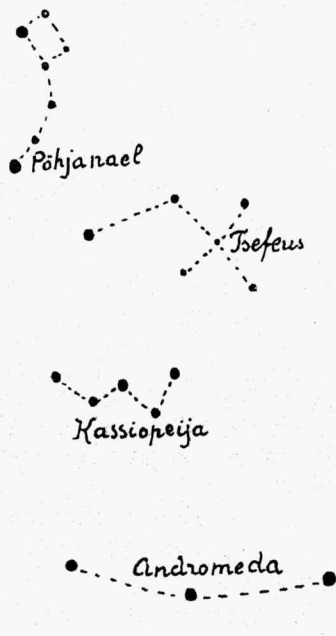
Joon. 9 — Must-valge triipude jooned on ringid, kuid näivad spiraaljoontena. Need pettused on seletatavad mitmesuguste põhjustega. 1) jooniste suuruse tajumist silma abil mõjutab nende ümbrus: ühesuurused jooned paistavad suuremas ümbruses suurematena (n. n. kontrast-mõju, joon. 3, 8). 2) üksikute osade kuju kantakse üle teistele osadele (joon. 5) või tervikule (joon. 6, 9). 3) silm teeb vaatlusel märkamatuult liigutusi tõmmatud joonte sihi, mis tekitab teistes joontes vastupidise liikumise mulje: joonte laienemine — nende keskel oleva joone lühinemine (see on n. n. liigutuskontrast; joon. 1, 5, 7). 4) joonisel 4 esineb n. n. irridatsioon: must väli kandub nurkadest edasi valgele väljale.

Kassiopeija pilt Bode järgi.

Tähistaevas jõulukuus. Kassiopeija tähtkuju asub juba varaseil õhtutundidel seniidi ligidal, kus teda kerge leida W-kujulise tähtede rühmana. Selle tähtkujuga on seotud järgmine müüt. Kassiopeija oli Etioopia kuninga Tsefeuse abikaasa; nendel oli ilus tütar Andromeda. Ta kiidelnud oma iludusega pidades ennast ilusamaks, kui merenäkid-nereiidid. Niisugune eneseülistamine vihastas merejumalat Poseidonit, kes saatis merekoletise Etioopiat rüüstama. Ainult kõrge lunastushinnaga, Andromeda ohvriks saades, jättes koletis maa hävitamata. Andromeda päästis kanglane Perseus. (Sellest järgmisel korral). Andromeda ema, Kassiopeija, pidi ka karistust kandma: toolile kinnitatult peab ta vahetpidamata rändama Põhjanna ümber (Kassiopeija tähtkuju ei loojene kunagi, olles kõrgeel pooluse ligidal.) Andromeda, Perseuse, Tsefeuse ja Kassiopeija tähtkujude tõelise pildi annab juuresolev kaardike.

Planeedid. Veenus paistab Ehatähena madalal edelataevas, loojenedes umbes 3 tundi pärast päikest. Mars paistab kogu öö endisel kohal. Jupiter hilgab õhtul ja öösel kõrgeel lõunas.

22. jõulukuupäeval kell 4 hommikul on talve algus: sel päeval jõuab päike oma näival liikumisel tähtede keskel ekliptikal pööri-punkti.

Vastused küsimustele.

1. Põlemisel tekkiv soojuse hulk on niivõrd suur, et soojuse kulu kütüna sulatamiseks ja soojenemiseks on kõigest 2 % sellest hulgast: 1 gr. kütüna rasva annab 11000 (väikest) kalorit sama hulga rasva sulatamiseks ja soojenemiseks kunni põlemistemperatuuri ni kulub ainult vähe üle 200 kalori, kui- gi õhus oleks 200° külma!

2. Kui auto või rong liikumisel ei ligine vaatelejale ega kaugene temast, siis ei muutu näivalt ka liikumise kiirus, sest ka vaatevälja tagapõhi suureneb silmaklaasis samal määral, kui auto või rong. Koguni teine mulje jääb, kui auto või rong ligineb vaatelejale ja ümberpöördukt: liikumine näib aeglase- na. Põhjus on arusaadav: kui silma- klaas suurendab 10 korda, siis paistab 100 meetri kaugus ainult 10 meetri- na. Järjelikult; ka 100-meetriline kiirus näiteks peab paistma ainult 10-meetrilisenä.

3. 1 naelas on ligikaudu 20.000 rukkiterä; (katsuda kaalumisel) vakk terä kaalub umbes 3 puuda ehk 120 naela s. o. ligikaudu 2.400.000 rukkiterä. Tiinule külvetakse harilikult 3 vakka, s. o. 7.200.000 terä. Kui võtame idanemis- protsendi 90, siis saaksime umbes 6½ miljonit noort taime ühe tiinu kohta.

Loodusesõbra kirjakast.

3. Kas on tõsi, et mõnikord sadavat vihmaga roostet (roostevihm)? Ei. Roostevihmaks nimetatakse maal peent uduvihma, mis soodustab väga seente kasvamist. Ka söödikseenekesed lehtedel, näit. kartulil ilmuvad uduvihma ajal rohkesti. Seenest vigastatud lehed muutuvad varsti roostekarva pruuniks, millest ka arvamus, et sadas roostevihma.

4. Kas Edison elab veel?

Ja. Pühitses 11. veebr. 1927. a. 80. sünnipäeva.

5. Mis on „fenoloogilised vaatlused“?

Fenoloogilistel vaatlustel pannakse tähele taimede ja loomade elu arenemist ning muutumist aastaegadega; pungade puhkemine, taimede õitsmine, viljade küpsmine, lehtede varisemine, loomade ärkamine talveunest, rändlindude tulek ja minek jne.

Ka niisuguseid muutusi looduselus, nagu jääminek, esimene lumi, vetekogude külmumine j. m. pannakse tähele fenoloogilistel vaatlustel.

Mälestuspäivi jõulukuus.

4. XII. 1798. a. suri Luigi Galvani, füüsik, elektrivoolu leiutaja.

10. XII. 1896. a. suri Alfred Nobel, keemik, temanimelise kapitali asutaja teaduse ja kunsti toetamiseks.

11. XII. 1843. a. sündis Robert Koch, arstiteadlane, tiisikuse batsilluse leiutaja.

18. XII. 1829. a. suri Jean Baptiste Lamarck, loodusteadlane, arenemisõpetuse põhjendaja.

27. XII. 1571. a. sündis Joh. Kepler, täheteadlane, „taeva mehaanika“ isa.

Kirjutusvõistlus noorusmaalastele.

„Noorusmaa“ toimetus kutsub noori loodusesõpru võistluskirjutusele. Aineks määratakse jutustus loomakaitse põhimõttega. Võistluse tingimused:

1. Päälkirja valik on vaba.

2. Kirjutis peab olema algupärane.

3. Käsitkirjad tulevad saata toimetusele 20. jõulukuu päevaks s. a.

4. Kirjutis tuleb varustada varjunimega; autori nimi ja aadress peavad olema kinnises ümbrikus, mis kannab autori varjunime.

5. Kirjutada võib ainult lehe ühel küljel.

6. Auhinnaks määratakse: I auhind — 6 kr. II auhind — 4 kr. Pääle selle avaldatakse auhinnatud kirjutused tasuga „Noorusmaas“.

7. Auhindajaiks on „Noorusmaa“ toimetuse liikmed.

8. Osa võtta võistlustest võivad „Noorusmaa“ aastatellijad. (Kas 1. jaan. — 31. dets. 1928. a. või 1. juulist 1928. — 20. juunini 1929. a.)

Male.

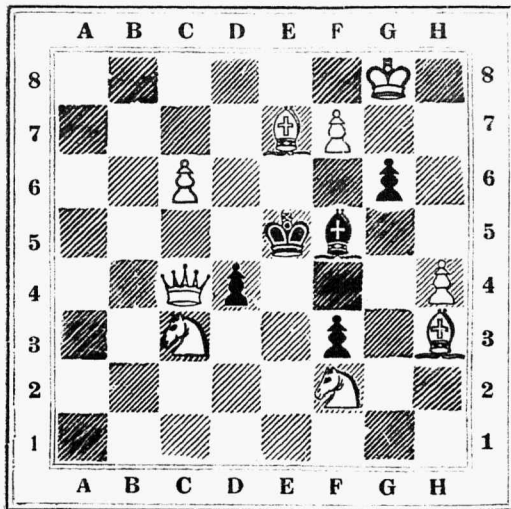
Toimetaja A. Burmeister.

Ülesanne nr. 36.

Kokku säändud J. Rebane (Laiksaares).

„Noorusmaa“ originaal.

Mustad.

Valged.

Valged: Kg8, Lc4. Oe7 ja h3. Rc3 ja f2, Ec6, f7 ja h4.

Mustad: Ke5, Of5, Ed4, f3 ja g6.

Valged algavad ja annavad matt kahe sammuga.

Lahenduse eest kaks punkti.

Lahendused palutakse saata: Tallinn, Narva mt. 26, krt. 6, A. Burmeister.

Õiendus. K. Karu ülesandes nr. 34 peab c3 ruudul valge ettur olema.

Y. Hyljato ülesande nr. 32 lahendus.

1. Le4—e7, Le8: e7, 2. Rb8—c6 annab matt. 1. (Le4—e7), c7—c5, 2. b5: c6 (lõõb mõõda minnes) annab matt. 1. (Le4—e7), Le8—d7, 2. Le7:—e1 annab matt. 1. (Le4—e7), a4—a3, 2. Le7: a3 annab matt.

Õiged lahendused saatsid: Evald ja Peeter Karpid ja V. Mikenas (Tallinnast), Robert Keres (Tartust), Paul Maivel (Keinast), Romuald Martinson (Valgast), Martin Villemsen (Pärnust).

Kirjavastus.

A. A., V. M. ja K. K. (Viljandis). Teie lahenduskatse 1. Le4—e3 ei vii sihile, sest järg on c7—c5, 2. b5: c6 e. p. +, K a5—b4.

Kabe.

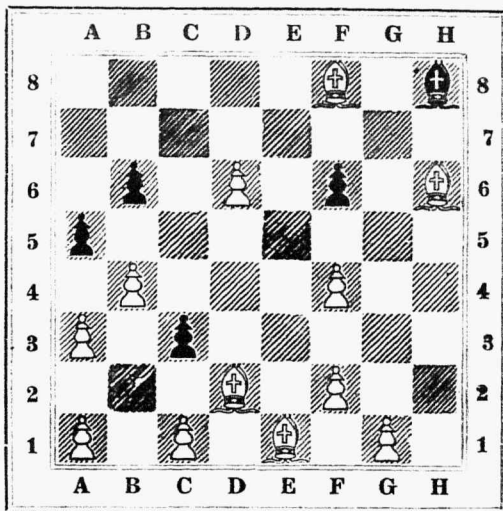
Toimetaja A. Burmeister.

Ülesanne nr. 16.

Kokku säändud P. ja E. Karp'id (Tallinnas).

„Noorusmaa“ originaal.

Mustad.

Valged.

Valged: Kabe d2, e1, f8 ja h6, lihtkivid a1, a3, b4, c1, d6, f2, f4 ja g1.

Mustad: Kabe h8, lihtkivid a5, b6, c3 ja f6.

Valged algavad ja kinnistavad 2 kabe.

Lahenduse eest kaks punkti.

Lahendused palutakse saata: Tallinn, Narva mt. 26, krt. 6, A. Burmeister.

J. Raua ülesande nr. 13 lahendus.

1. Kd4—f6, Kd8: g5,
2. f2—e3, Kg5: d2,
3. c1: e3, a3: c1K,
4. Kg7—h6, Kc1: f4,
5. Kh6: d2: a5: d8, h4—g3,
6. Kd8—b6, g3—h2,
7. Kb6—g1. Must on kinni.

Õiged lahendused saatsid: Evald ja Peter Karpid ja Nikolai Jakimoff (Tallinnast), Paul Maivel (Keinast), Robert Keres (Tartust), E. Lagsdin (Riiast).

ÜHELGI NOOREL EI TOHI PUUDUDA NOORUSMAA HÄÄD RAAMATUD

NOORUSMAA JUTUKIRJASTIK.

Nr. 1	Ch. Dickens: Kilk koldel	Hind 100 s.
Nr. 2.	Jack London: Põlev laev	„ 25 „
Nr. 3.	K. Hänninen: Jäämere kangelane .	„ 100 „
Nr. 4.	J. Parijõgi: Laevapoi si päivil t . .	„ 100 „
Nr. 5.	A. Conan Doyle: Kuidas brigader tappis rebase	„ 25 „
Nr. 6.	A. Conan Doyle: Kuidas brigader päästis sõjaväe	„ 25 „
Nr. 7.	A. Conan Doyle: Kuidas brigader vallutas Saragossa	„ 25 „
Nr. 8.	A. Conan Doyle: Lugu üheksast preisi ratsaväelase st	„ 25 „
Nr. 9.	A. Conan Doyle: Brigaderi viimne seiklus	„ 25 „
Nr. 10.	Anna Brigader: Pöialpoiss	„ 50 „
Nr. 11.	Jack London: Pagan Otoo	„ 25 „
Nr. 12.	A. Chamisso: Peeter Šlemiil	„ 50 „

NOORUSMAA ELULOOKIRJASTIK.

Nr. 1.	M. Laarman: Tizian	Hind 25 s.
Nr. 2.	M. Laarman: Rembrandt	„ 25 „
Nr. 3.	E. Martinson: Beethoven.	„ 50 „

KUUKIRI

„NAISTE HÄÄL“

on Eesti organiseeritud naiste häälkandja.

„Naiste Hääl“ aitab kaasa naise kultuurise, majanduslise ja tervislike järje tõstmisele; tutvustab naise kõiki päevapoliitiliste küsimustega; toob lähedale ja selgitab naise elulisi huve siiravaid küsimusi; jälgib rahvusvahelise naisliikumise tööd ja saavutusi; annab asjatundlikku nõu ja juhatusi talu ja kodumajapidamises, kodukaunistuses, riietuses ja käsitöös; käsitleb kutsehariduse päevaülesandeid; päevakaja, film naiste elust, kroonika, kirjanduse ülevaade, küsimused ja kosimised.

„Naiste Hääl“ on haridusministeeriumi poolt soovitatud ajakiri naisõpetajatele ja õpilastele.

„Naiste Hääl“ on raamatukogudele ja lugemislauadadele väärtuslik ja huvitav lugemismaterjal.

„Naiste Hääl“ tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused ja teised lehetellimiste vastuvõtjad.

„Naiste Hääl“ maksab aastas 4 krooni, poolaastas 2 krooni ja veerandaastas 1 kr. 20 senti. Välismaa tellimine 5 kr. 50 senti.